

למידה משמעותית בתחומי הדעת מהלכה למעשה

התאמות בדרכי הוראה-למידה-הערכה ופיתוח מקצועי

מדינת ישראל

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית

למידה משמעותית בתחומי הדעת מהלכה למעשה

התאמות בדרכי הוראה-למידה-הערכה ופיתוח מקצועי

שבט, תשע"ה

פברואר, 2015

כתיבה - דליה פניג, ס. יו"ר המזכירות הפדגוגית, מנהלת אגף א לפיתוח פדגוגי

קרא והעיר - ד"ר ניר מיכאלי, יו"ר המזכירות הפדגוגית

פרקים 1,2,4, גובשו על בסיס דיונים שהתקיימו בוועדת היישום ללמידה משמעותית בהובלת המזכירות הפדגוגית שכללה נציגים מכל יחידות המשרד ומחוצה לו, וכן התקבלו הערות ממנהלי אגפים ומחברי פורום תכניות לימודים. סייעה בכתיבת פרקים אלה יעל ניצן יועצת ארגונית.

פרק 3 גובש בשיתוף נציגי מנהל חברה ונוער ומנהלי תחומי הדעת במזה"פ.

פרק 5 - פיתוח המודל "איחוד מול ייחוד" - דליה פניג. דוגמאות ליישומן - צוות פיתוח חשיבה, אגף א לפיתוח פדגוגי, צוותי תחומי דעת וצוות מטח.

חברי ועדת היישום

דליה פניג - יו"ר הוועדה
פרופ' ענת זוהר - יועצת אקדמית
יעל ניצן - יועצת ארגונית
חגי שריר - רכז, אגף א לפיתוח פדגוגי
ד"ר ענת סלע - אגף א קדם יסודי
גילה קרול - אגף א יסודי
אורלי אוריון ליור - אגף א על יסודי
לילי רוסו - אגף א פיתוח מקצועי
ד"ר יהודה שוורץ - אגף א הכשרה
ד"ר יואל רפ - ראמ"ה
ד"ר משה דקלו - אגף בכיר בחינות
סימה גוטמן - מנהל חברה ונוער
סיגלית סובל סביון - מנהל תקשוב
גרשון כהן - מנהל מדע וטכנולוגיה
שני לוי שמעון - אגף א שפ"י
עדה רוזנברג - אגף א לפיתוח פדגוגי
מיכל גלעד - אגף א לפיתוח פדגוגי
צילה מירון-אילן - מזכירות פדגוגית
ד"ר עידית אבני - מנהל מדע וטכנולוגיה
ד"ר דוד עצמון - מנהל חמ"ד
נג'את סאלח - מגזר דרוזי
ראודה כרייני - מגזר ערבי
רות אלמליח - מגזר חרדי
דני גילדין - רשויות מקומיות
ד"ר אביבה בריינר - רשויות מקומיות

שותפים נוספים

אלירז קראוס - מנהלת אגף חברה ורוח
ד"ר חנה פרל - מנהלת אגף מדעים
משה זעפרני - מנהל אגף שפות
ד"ר נורית רון - מנהלת אגף אמנויות
ד"ר זהבה לזרוביץ - מדריכה מרכזת ת"ל
ורדה אשכנזי - ממונה ת"ל אגף חברה ורוח
נינה בן אהרון - ממונה ת"ל אגף חברה ורוח
ד"ר מלכה כץ - ממונה ת"ל אגף חברה ורוח
ברלנטי אחלאג' - ממונה ת"ל אגף חברה ורוח
ד"ר רוחמה ארנברג - ממונה ת"ל אגף מדעים
גנאדי ארונוביץ - ממונה ת"ל אגף מדעים
יורם אורעד - ממונה ת"ל אגף מדעים
עווני ג'אברה - ממונה ת"ל אגף מדעים
איילה רייכרט - ממונה ת"ל אגף אמנויות
עידית בר - ממונה ת"ל אגף שפות
קארין שוקחה - ממונה ת"ל אגף שפות
אשר שכטר - ממונה ת"ל אגף מורשת
סנייה אבו-רקבה - ממונה ת"ל אגף מורשת
נעמי זמירי - פדגוגיה ותקשוב, אגף א לפיתוח פדגוגי
ד"ר דב שמחון - תכניות ייחודיות, אגף א לפיתוח פדגוגי

5	דברי ברכה
9	מבוא
11	פרק 1: התאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית
21	פרק 2: הנחיות לפיתוח תכניות לימודים להשכלה כללית בתחומי הדעת
25	פרק 3: שילוב הלמידה המשמעותית בתחומי הדעת עם התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית
33	פרק 4: מאפיינים מקדמי למידה משמעותית בחומרי לימוד
39	פרק 5: מודל מקוון לפיתוח מקצועי תומך למידה משמעותית בתחומי הדעת - "איחוד מול ייחוד"
47	נספחים לפרק 2
47	נספח 1 - מידע רלוונטי מתוך חוזר מנכ"ל
48	נספח 2 - מבנה המודל המצומצם לכתיבת תכנית לימודים
50	נספח 3 - מתווה לתכנית לימודים בין-תחומית ללמידה משמעותית

דברי ברכה

גב' מיכל כהן // מנכ"לית משרד החינוך

לאורך העשורים האחרונים עברו מערכות החינוך בכל רחבי העולם רפורמות חינוכיות ענפות, שחלקן מציבות בבסיסן את האתגר הפדגוגי. נדמה כי במיוחד בעשור האחרון מדינות רבות ברחבי העולם מסיתות את המיקוד למידה של צבירת ידע, מוכוונות בחינות ללמידה מבוססת ניסיון ומוכוונות משמעות.

מערכת החינוך בישראל ידעה גם היא לאורך שנים מאמץ לבסס למידה מוכוונת משמעות. מאמצים אלה נכחו במעשיהם של מורות ומורים, של צוותים חינוכיים, של בתי ספר ושל מקצועות לימוד. גם בהתבוננות על מהלכי מדיניות מערכתיים, ניכר מאמץ לצקת לתוך הלמידה הבית ספרית משמעות, עניין וערכים.

רפורמת הלמידה המשמעותית שמוטמעת במוסדות החינוך החל משנת תשע"ה, ביקשה לאגם, לתמוך ולחזק את שלל הפואמות הפדגוגיות שמתרחשות במערכת ולחבר את כלל מהלכי המדיניות לכדי תפיסה שלמה. מטרתה של הרפורמה היא לאפשר למידה משמעותית בכל תחומי הדעת, ובכל שכבות הגיל על ידי מתן מסגרות תומכות וכלים המאפשרים ביצוע למידה כזו באופן מעשי. מה שנתפש לעיתים בשיח הציבורי והתקשורתי כריבוי רפורמות, הוא למעשה ריבוי פניה והיבטים של רפורמה פדגוגית אחת.

בשלב הראשון של תכנון הרפורמה - במשך למעלה משנה, ישבו צוותים בקטה, במחוזות ובשדה, בשותפות ובהתייעצות עם אנשי אקדמיה, להגדיר מושגים, לפתח כלים, לבנות מסגרות ולייצר תנאים המקלים ומאפשרים גמישות, יצירתיות, חדשנות ופריצת דרכים חדשות. השלב השני של הרפורמה - אחרי שלב ההגייה והתכנון, הוא יישום והטמעה. זה השלב המרכזי של הלמידה המשמעותית.

זהו השלב בו התלמידים לומדים באופן פעיל, חווים הוראה רלבנטית ומחוברת למעגלי חייהם. המורים, יוצרי ההוראה, מרחיבים את יריעת המארג החינוכי, ומנהלים מבנים תנאים המאפשרים צמיחה מקצועית ופריחה פדגוגית. זהו השלב בו כולנו נבחנו ביכולת להפוך את החזון למציאות, את החלומות למעשים, את התוכניות ארוכות הטווח לפעולות יום יום.

כולנו יחדיו, אנשי מטה ואנשי שטח, צריכים לעצב את הפרקטיקות והסדירויות של הוויית האוטונומיה והאמון, של תרבות יזמית ויצירת ושל תודעת שותפות באחריות ובסמכות.

בשלב יישומי זה, החוברת המונחת לפנינו היא בגדר נדבך חשוב שיפרוס בפני צוותי בתי הספר את התפיסות ואת התהליכים שבוצעו בקטה בהקשר לתכניות לימודים, חומרי לימוד, פיתוח מקצועי בתחומי הדעת וינחה אותם בפיתוח, בהתאמה, בהערכה ובבחירה של נושאים, דרכים ותהליכים הדרושים למסע המאתגר ללמידה המשמעותית.

אני תקווה שכלי זה יתווסף לארגז הכלים שנבנה בקטה משרד החינוך, ויסייע בידיכם לאפשר לכל תלמידה ותלמיד במערכת לחוות מידי יום למידה משמעותית.

ד"ר ניר מיכאלי // יו"ר המזכירות הפדגוגית

מדיניות הלמידה המשמעותית אשר יצאה לדרך בשנת 2014 מתיישמת והולכת ברחבי מערכת החינוך. אגפי משרד החינוך במטה ובשדה ומוסדות החינוך בגילאים השונים פועלים במרץ לחדד את הרובד הרעיוני, ובעיקר לגבש את זה המעשי הנובע ממנו. בתהליך זה יצאו לאור מסמכי הנחיות בנושאים פדגוגיים גנריים וכאלו קונקרטיים של תחומי הדעת. נערכו גם מפגשי פיתוח מקצועי למפקחים, מנהלים, ומורים, הותאמו נהלי ואופני התנהלות והיבחנות ועוד. למרות כל אלה, אין ספק שעדיין אנו מצויים בתחילתה של הדרך, ושגם ברובד התיאורטי וגם בזה המעשי נדרשת עוד מלאכת פיתוח רבה.

נדמה כי מעטים החולקים על כך שהיעדים איתם מבקשת הרפורמה להתמודד הינם ראויים ונכונים. בין השאר ניתן להזכיר את שאיפתה של המדיניות החדשה להציב אלטרנטיבה למציאות פדגוגית רווחת של צבירת "דע שביר" שלא מתכנס לכדי תובנות או הבנות עמוקות, של השתעבדות למבחני הישג מעקרי משמעות או של הוויית ניכור וריחוק מתכני הלימוד האופפת מורים כתלמידים. באופן לא מפתיע, השאיפה להנחלת מציאות פדגוגית אלטרנטיבית כזו, המבוססת על מחקר והגות בתחומי הפדגוגיה כמו גם על עדויות משדה המעשה החינוכי, מאפיינת מהלכי מדיניות דומים ברחבי העולם.

יחד עם זאת, חשוב לזכור כי ההסכמה על היעדים הפדגוגיים והתחושה שאנו חלק מזרם עולמי - אלה לא הופכים את הגשמתה של הרפורמה לקלה יותר. הובלה והטמעה של רפורמה פדגוגית באשר היא הינה מלאכה מורכבת המצריכה התלכדות של רבדים רעיוניים ותפישתיים ביחד עם אלו המעשיים הנעשים באופן סדיר. נדרש גם שילוב ידיים של כלל אנשי החינוך במעגלי פעילותם ואחריותם המתרחבים - בכיתה, בביה"ס, במחוז ובמטה.

ברצוני להדגיש כי רפורמת הלמידה המשמעותית הנוכחית טומנת בחובה מורכבות ייחודית הנובעת מהעובדה שהיא מורכבת משני מהלכי שינוי מקבילים שלא דווקא חייבים לדור בצוותא: המהלך הראשון הינו זה הפדגוגי המבקש לחולל תהליכי שיפור בהוראה ובלמידה, מהלך הפרש חזון כמו גם מודלים מעשיים ליישום בכיתה. המהלך השני, אותו אכנה פרופסיונלי, הינו זה החותר להרחבת מרחבי האוטונומיה וליצירת תרבות המבוססת על אמון.

אמנם התרגלנו במסגרת מהלכי הלמידה המשמעותית לדבר על המהלכים הללו כשני צדדים של אותה מטבע, אך חשוב להזכיר כי תיאורטית כל אחת מהן ניתנת לקידום ללא רעותה. ניתן לחשוב על קידום פדגוגי שמנחיל ומטמיע פרקטיקות הוראתיות 'מיטביות', ושמתוך הדבקות הפדגוגית ייעשה הקידום מתוך חשש מ'שחרור' וממתן עצמאות למורים. ניתן מאידך לחשוב על הנפקת אמון ואוטונומיה מרביים מתוך אמונה שזו תצמיח יצירתיות פדגוגית ראויה. לכן גם תהיה זהירות מכל ניסיון להשפעה או להכוונה מקצועית של המורים.

הייחוד של רפורמת הלמידה המשמעותית טמון אפוא בחיבור ביניהם, ובעצם בפרשנות הקונקרטית של הלמידה המשמעותית שניצבת בבסיס הרפורמה. הלמידה המשמעותית, על פי הרפורמה היא זו המתוכננת והמובלת על ידי המורים בעצמם. ההוראה המשמעותית על פי הרפורמה היא זו המתוכננת על ידי כל אחד מהמורים, על בסיס תכנית הלימודים, ומתוך כוונות לשלוש שאלות עיקריות:

- מיהם התלמידים שלי? (מה יודעים, מה אוהבים, באיזו סביבה תרבותית/ חברתית חיים, במה מוכשרים).
- מה חשוב לי כמורה שתלמידיי יבינו? (בתוך המקצוע ובהשקפה בינם לבין ה'חיים' - בפן הדיסציפלינארי/ הערכי/ התרבותי/ החברתי)
- באיזה אופן הלמידה תפתח את אישיותם, זהותם וכישוריהם? (בממדים מגוונים - תרבותיים, רגשיים, תוך אישיים, בינאישיים).

כאמור, תכנית ההוראה שעל המורים לעצב, יוצאת מתוך חיבור בין תכנית הלימודים לתשובות שהמורה מחלץ לשאלות אלה.

החיבור בין מהלך השיפור הפדגוגי לזה של הגֵּפֶרֶת האוטונומיה הוא לכן בבחינת הייחוד של הרפורמה הנוכחית, שהופך את יישומה לאתגר מורכב במיוחד. השינוי הפדגוגי המיוחל טמון כאן ביכולת של המורים להפוך למעצבי הוראה וביכולתה של המערכת להעניק מרחב אוטונומי לפיתוח מקומי מחד ולספק תמיכה מקצועית צמודה מאידך. החיבור הזה מחייב סלילה של דרך המשלבת שחרור עם תמיכה, אוטונומיה עם עטיפה ואמון עם בקרה.

חוברת זו באה לשרת את האתגר ולהעניק לאנשי המעשה הנחיות יישומיות שיאפשרו להם לסלול את דרך האמצע ולהפוך את הלמידה המשמעותית מהלכה למעשה.

גב' דליה פניג // ס. יו"ר המזכירות הפדגוגית, מנהלת אגף א לפיתוח פדגוגי

"זאת זכות אנושית בסיסית, להיות שם, אנשים שנמצאים באלמנט מלאי חיוניות. הם מאבדים את תחושת הזמן וחשים הרמוניה עם העולם. האלמנט לוקח אותם מעבר לחוויות הרגילות של הנאה או שמחה - לא מדובר בצחוק, זמנים טובים, שקיעות ומסיבות. כשאנשים נמצאים באלמנט שלהם הם שקועים בחוויה, מרוכזים בדרך. הם מתחברים באופן הכי בסיסי לעצמם, לייעוד שלהם". זוהי תמצית התיאוריה של קן רובינסון, שהתפרסמה בספרו: The element how finding your passion changes everything (2009).

ה"אלמנט" עליו מדבר רובינסון הוא המקום שבו נפגשים הכישרון עם התשוקה של כל פרט ופרט והוא המקום שאליו אנו שואפים להביא את תלמידינו. בתכנית ללמידה משמעותית שמוביל משרד החינוך קיימים עקרונות שמכוונים לכך כמו: בחירה, אוטונומיה, ערך ללמוד ולמלמד, מעורבות ורלבנטיות.

אנו מאמינים שהאוטונומיה שמאפשרת התכנית ללמידה משמעותית למנהלים, למחנכים למורים ולתלמידים תקדם רבים מהם **למקום שאליו ליבם חפץ**.

המסע אל אתגרי הלמידה המשמעותית הוא מסע ארוך, אך כל מסע ארוך מתחיל בצעד קטן. אנו מאמינים כי המסע הזה מוביל לדרך הנכונה. על כן, למרות הקשיים הקיימים ואלה הצפויים בשלבים השונים של התהליך, יש ללכת בו בצעדים מדודים אך נחושים. להאזין כל העת לשותפים לדרך, ללמוד מהתובנות החדשות, לעדכן את הדורש עדכון, לפתור קשיים ולסלול דרכים חדשות.

חוברת זו הינה תוצר של תהליך ממושך, שנרתמו לו שותפים רבים: אנשי המזכירות הפדגוגית, נציגים מיחידות המשרד השונות ויועצים חיצוניים. לצורך גיבוש התכנים התקיימו פורומים רחבים של מי שקראו והעירו, והדברים לובנו והתבררו שוב ושוב. היה זה מסע מרתק של כולנו, תהליך מפרה ומרגש שהיו בו הרבה רגעים של גילוי ויצירת תובנות חדשות.

זה הזמן להודות לכל השותפים: לראשי האגפים במזכירות הפדגוגית, למפמ"רים, לממוני תכניות לימודים ולכל מי שסייעו ותרמו ממנהלים אחרים במשרד ומחוצה לו.

מטרתה של חוברת זו היא לסייע לצוותי בתי הספר במסע אל אתגרי הלמידה המשמעותית. להסביר את רציונל עבודת המטה בפיתוח ובהתאמות תכניות לימודים, חומרי לימוד ותהליכי פיתוח מקצועי וכן לתת לצוותי בתי הספר את הכלים, ההנחיות והדרכים לבצע את ההתאמות של כל אלה לצרכים הייחודיים להם.

התכנית הלאומית ללמידה משמעותית הינה תכנית להטמעת מדיניות משרד החינוך, הדוגלת בקידום למידה מעמיקה המעודדת למידה פעילה וחוייתית, עבודת צוות, חשיבה וחקר, ומכשירה את הלומד להתמודד עם אתגרי המאה ה-21. הלמידה המשמעותית מושתתת על שלושה עקרונות מרכזיים: ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, ורלוונטיות ללומד. עקרונות אלה מתוכננים להיות מוטמעים ומשולבים בפעילות מערכת החינוך כולה, בארגון הלימודים ובתהליכי הוראה, למידה והערכה, תוך העצמת האוטונומיה הבית-ספרית, החל משנת הלימודים תשע"ה¹.

שינוי עמוק בתהליך החינוכי כרוך בתהליכים בשלושה תחומים עיקריים, שחיוני שיתקיימו בד בבד: (1) התאמת תכניות הלימודים הקיימות ופיתוח חומרי למידה; (2) הכשרת מורים ופיתוח מקצועי; ו-(3) התאמת תהליכי הערכה. בימים אלה פועלות יחידות מטה משרד החינוך להטמעת הלמידה המשמעותית בכל אחד מן התחומים הללו.

מסמך זה הינו כלי עבודה המיועד לבעלי תפקידים במטה, במחוזות ובמוסדות החינוך בבואם ליישם בפועל את עקרונות הלמידה המשמעותית כפי שבאים לידי ביטוי בתכניות הלימודים ובחומרי הלימוד. השימוש במסמך חשוב לבניית שפה משותפת ולשמירה על עקרונות מקצועיים.

המסמך מכיל 5 פרקים:

פרק 1. התאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית ובו הנחיות מעשיות לתכנון הלמידה עפ"י תכניות הלימודים המותאמות. מיועד למנהלים וצוותי הוראה בכל שכבות הגיל.

פרק 2. הנחיות לפיתוח תכניות לימודים להשכלה כללית בתחומי הדעת כולל נספחים בעלי מידע רלוונטי מחוזרי מנכ"ל ומסמכי המזכירות הפדגוגית. הנחיות אלה מיועדות למנהלים ולצוותי הוראה בחטיבות העליונות בבואם לבחור מתוך תכניות הלימודים להשכלה כללית המוצעות על ידי הפיקוח על תחומי הדעת או בבואם לפתח תכניות לימודים בית ספריות להשכלה כללית.

פרק 3. שילוב התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית בתחומי הדעת ובו המלצות ודוגמאות לשילוב הלמידה הפורמלית עם עשייה פעילה למען הפרט ולמען החברה. מיועד למנהלים, מורים ורכזי התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית בחטיבה העליונה.

פרק 4. מאפיינים מקדמי למידה משמעותית בחומרי לימוד ובו הנחיות לשילוב ה.ל.ה. (הוראה-למידה-הערכה) משמעותית בחומרי הלימוד. מיועד למנהלים וצוותי ההוראה בכל שכבות הגיל בבואם לבחור חומרי למידה או בבואם לפתח חומרי למידה לכיתות ולבתי הספר.

פרק 5. מודל מקוון לפיתוח מקצועי תומך למידה משמעותית בתחומי הדעת "איחוד מול ייחוד" ובו הצגת מודל מקוון ייחודי לפיתוח מקצועי של מורים בכל תחומי הדעת בעקרונות הלמידה המשמעותית. מיועד למנהלים וצוותי חינוך בכל שלבי הגיל.

1 להרחבה בנושא מדיניות הלמידה המשמעותית, ראה בקישור שלהלן - מסמך אבני דרך ללמידה משמעותית:
<http://meyda.education.gov.il/files/lemidaMashmautit/chozer/index.html>

התאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית

לבעלי תפקידים במטה, במחוזות ובמוסדות החינוך

א. רקע

מסמכי תכניות הלימודים (ת"ל) מהווים תשתית תיאורטית ומעשית להוראת תחומי הדעת. אלו הם מסמכים מכוננים המגדירים מהם התכנים והמיומנויות שיש ללמד בכל תחום דעת ובכל שכבת גיל, ומכילים עקרונות פדגוגיים והמלצות לדרכי הוראה-למידה-הערכה (ה.ל.ה) המתאימות לכל תחום דעת. תכניות הלימודים מהוות אבן בוחן לתכנון הלימודים הבית-ספרי ותשתית לפיתוח ההערכה החיצונית וההערכה הבית-ספרית המתבצעות במערכת החינוך. מתוך כך, תכניות הלימודים הינן כלי מרכזי להנחת היסודות ללמידה משמעותית בבסיסו של התהליך החינוכי והלימודי.

המציאות של המאה ה-21, אשר מתאפיינת בין היתר בהתפתחויות טכנולוגיות מהירות, ב'התפוצצות הידע' ובשינויים כלכליים, חברתיים, ותרבותיים תדירים, מצמנת למערכת החינוך אתגרים ומציפה בתוך כך סוגיות רבות באשר למקומה של תכנית הלימודים בתהליך החינוכי. כך למשל, בשנים האחרונות, בשל הצמיחה המואצת של תחומי הידע, התרחבו רוב תכניות הלימודים במידה כזו שנוצר פער בין כמות הידע למסגרת שעות ההוראה. הדבר אינו מעודד תהליכי למידה מעמיקים, הדורשים פינוי זמן רב יותר למגוון של דרכי הוראה, למידה והערכה. היבט מרכזי נוסף הינו החשיבות בהקניה של מיומנויות חשיבה מסדר גבוה, אוריינות דיגיטלית ו'מיומנויות המאה ה-21' ללומד, ותפקידה של תכנית הלימודים בהתוויית תהליכים אלו.

התאמת תכניות הלימודים למאה ה-21 הינה אם כן תהליך חיוני, שחשוב שיתבסס על שיח מקיף ומעמיק בפורום מקצועי רחב, בהשתתפות אנשי אקדמיה, אנשי רוח ואנשי חינוך מדרגים שונים ומסגרות מגוונות.

במטרה להניע את תהליך הטמעת המדיניות ללמידה משמעותית, וכן לאור האמור לעיל, הוחלט כי יש לבצע פעולות להתאמת תכניות הלימודים הקיימות בטווח המידי. במסגרת התאמת תכנית לימודים קיימים שלושה שלבים עיקריים: (א) יצירת הלימה בין היקף התכנית למסגרת שעות ההוראה, במטרה לפנות זמן לתהליכי למידה משמעותית (ב) חלוקת התכנית למרכיב בסיס הידע והמיומנויות ולמרכיב של פרקי הרחבה והעמקה לבחירת המורה/ בית-הספר, ו-(ג) שילוב של היבטים המקדמים למידה משמעותית בכל חלקי התכנית. בשלב זה, לא ייערכו שינויים מהותיים בפרקי המבוא, הרציונל והמטרות של תכניות הלימודים.

תהליך התאמת תכניות הלימודים הינו צו השעה ומיועד לתת מענה לצרכי המערכת המידיים. עם זאת, יודגש כי תהליך זה אינו מהווה תחליף לתהליך מעמיק של פיתוח תכניות לימודים חדשות, הנותנות מענה לאתגרי המאה ה-21. אי לכך, תכניות הלימודים המותאמות יהוו תוצר ביניים, אשר יאפשר הנעה של תהליך חינוכי מעמיק יותר, בד בבד עם קיום שיח מערכתי משמעותי בדבר תפקידן ותצורתן של תכניות הלימודים בעידן הנוכחי.

להלן יובא תיאור תמציתי של פעילות המטה המתקיימת במזכירות הפדגוגית במטרה לבצע התאמות נדרשות בתשתית ההוראה בתחומי הדעת - תכניות הלימודים, וכן הנחיות עקרוניות ליישום תכניות הלימודים המותאמות במערכת החינוך.

ב. התאמת תכניות הלימודים

המזכירות הפדגוגית מבצעת פעילות להתאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית של משרד החינוך. תהליך התאמת תכניות הלימודים מתבצע בשלושה שלבים עיקריים: (א) הלימה; (ב) חלוקה; ו-(ג) שילוב (כפי שיפורט בהמשך). תהליך התאמת תכניות הלימודים חל על כלל תחומי הדעת, בכל שכבות הגיל, מלבד אנגלית ומתמטיקה. תכניות הלימודים המותאמות, יהוו תוצר ביניים ויהיו תקפות למשך מספר שנים. במהלך תקופה זו יגובשו תכניות לימודים חדשות בהלימה למדיניות הלמידה המשמעותית.

שלב א - הלימה

בשלב ההלימה התבצע תהליך של בחינה והגדרה מחודשת של היקף ופרטי החומר הנלמד בתחום דעת, תוך יצירת התאמה בין היקף החומר לסל שעות ההוראה באופן המאפשר מידה סבירה של העמקה בחומר ותהליכי למידה משמעותית, בכל חלקי התכנית.

ככלל, במרבית תחומי הדעת, התבצע בשלב זה צמצום של היקף החומר בתכנית הלימודים בשיעור של כ-25% ביחס לתכנית הלימודים המקורית.

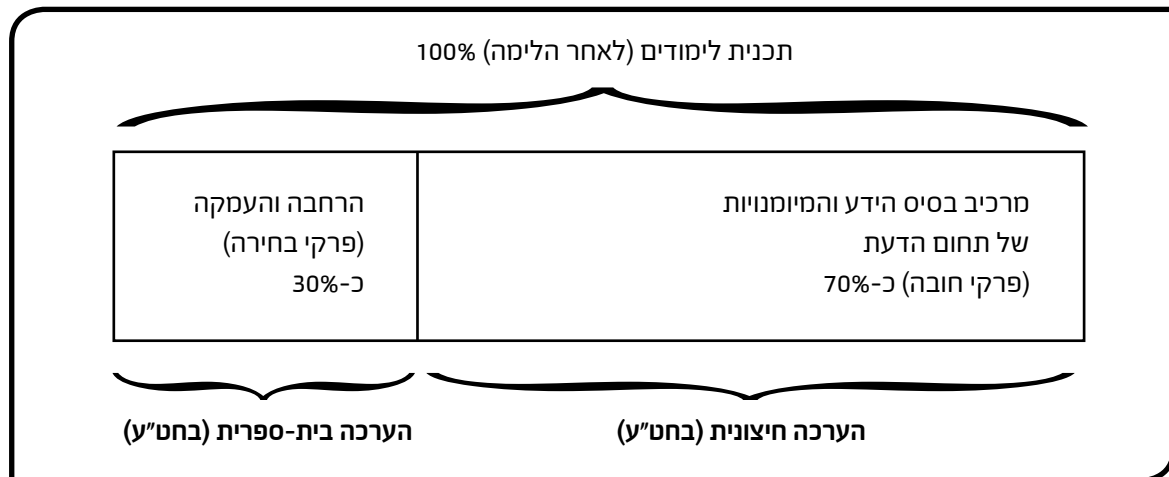
שלב ב' - חלוקה

כל תכנית לימודים חולקה לשני מרכיבים עיקריים (ראה תרשים 1 שלהלן): כ-70% מהיקף החומר לפי תכנית הלימודים הוגדר כמרכיב בסיס הידע והמיומנויות (פרקי חובה), וכ-30% נוספים הוגדרו כמרכיב הרחבה והעמקה (פרקי בחירה).

עבור החטיבה העליונה למידת פרקי החובה תוערך בהערכה חיצונית², ואילו למידת פרקי הבחירה תוערך בהערכה בית-ספרית מגוונת. ביתר שכבות הגיל, הערכת הלמידה של כל חלקי תכנית הלימודים תוסיף להתבצע בהערכה בית ספרית.

2 הערכה חיצונית תתקיים רק במקצועות בהם היא נהוגה כיום. במקצועות בהם נהוגה כיום הערכה פנימית בלבד, למידת כל חלקי התכנית תוסיף להיות מוערכת בהערכה פנימית.

תרשים 1 - מבנה תכנית לימודים מותאמת

סך בסיסי הידע והמיומנויות של מקצועות החובה, כפי שהוגדרו בתכניות הלימודים, מהווים את תשתית הידע המשותפת לכלל בוגרי מערכת החינוך. מרכיב בסיס הידע והמיומנויות בכל אחד ממקצועות הלימוד (במקצועות חובה ובמקצועות בחירה) כולל את ליבת הידע, הכשרים והמיומנויות המהווים את 'הלב הפועם' של תחום הדעת, ובתוך כך:

- ליבת הידע של תחום הדעת (לפי מבנה תחום הדעת): סוגות עיקריות, תהליכים בולטים, תופעות מרכזיות, חבלי ארץ ואזורים מרכזיים, טקסטים קאנוניים, תקופות חשובות, אירועים מרכזיים, אוצר מילים וכד';
 - מושגים בסיסיים: מושגים המהווים את השפה של תחום הדעת;
 - מיומנויות עיקריות בתחום הדעת, כגון: קריאת מפות, ניתוח מקורות וכד';
 - ידע ומיומנויות שהינם חיוניים כדי לאפשר למידה עצמאית של נושאים או תחומים אחרים במקצוע ו/או לפיתוח אוריינות בתחום הדעת;
 - תכנים ומיומנויות חשיבה המהווים דרישת קדם ללמידת תכנים ומיומנויות אחרים (רלוונטי בפרט למקצועות היררכיים).
- מרכיב ההרחבה וההעמקה בתכנית הלימודים מורכב מסל נושאים ופרקים מהם יבחר המורה/ בית-הספר נושאים ופרקים להוראה (ולהערכה בית-ספרית), בנוסף על פרקי החובה.
- במקצועות שבהם קיימים שאלונים לנבחנים אקסטרניים ולנבחני משנה, הוגדר באופן מפורש מהם פרקי הבחירה המהווים את מרכיב ההרחבה וההעמקה להבחנות (בהיקף של 30% מתכנית הלימודים), על מנת שניתן יהיה לחבר בכל אותם תחומי דעת שאלונים חיצוניים עבור נבחנים אלה.

שלב ג' - שילוב

בתכניות הלימודים שולבו הנחיות, המלצות ודגשים המקדמים למידה משמעותית בתחום הדעת.

➤ **תכנית הלימודים תותאם לפי עקרונות המידה המשמעותית - ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, ורלוונטיות ללומד (סימן: עמ"ר):**

➤ היחס בין היקף החומר להיקף שעות ההוראה, עפ"י הגדרתם במסגרת תכנית הלימודים בכל חלקי התכנית, יהיה כזה המאפשר העמקה בחומר הנלמד ומפנה זמן מורה וזמן תלמיד למידה משמעותית.

➤ בתכנית הלימודים ישולבו המלצות לדרכי ה.ל.ה. המעודדות מעורבות ועבודת צוות של הלומדים ומקדמות למידה פעילה וחוייתית.

➤ תכנית הלימודים תספק עקרונות לארגון, לניתוח ולפרשנות, והנחיות לשילוב דוגמאות עדכניות הממחישות את העקרונות. הדוגמאות שישולבו בתכנית הלימודים יקושרו לעולמו של התלמיד ויותאמו לגילו.

➤ תכנית הלימודים תהיה מוגשת במדיה דיגיטלית במטרה לאפשר גמישות ועדכון תדיר.

➤ **תכנית הלימודים תשלב מיומנויות חשיבה מסדר גבוה ודרכי הוראה-למידה-הערכה המעודדות ומקדמות חשיבה והבנה מעמיקה בתחום הדעת:**

➤ כל תכנית לימודים תכלול התייחסות לעקרונות התפיסה של החינוך לחשיבה והלמידה בדרך החקר במטרות התכנית וברציונל.

➤ בכל נושא בתכנית הלימודים תינתנה דוגמאות לשילוב אסטרטגיות חשיבה רלוונטיות, כגון: ייצוג מידע בדרכים מגוונות, הצדקת הידע והערכתו, זיהוי רכיבים וקשרים.

➤ **בתכניות הלימודים ישולבו היבטים דיגיטליים באופן המקדם ומעודד למידה משמעותית:**

➤ בכל תכנית לימודים תשולב התייחסות להיבטים דיגיטליים במטרות התכנית וברציונל (אוריינות דיגיטלית, תכנים, אמצעים ודרכי הוראה-למידה דיגיטליים וכיו"ב).

➤ יוצעו הצעות להקניית אוריינות דיגיטלית, (כגון: מיומנות איתור מידע, מיומנות הכנת מצגות), לשילוב כלים דיגיטליים בתהליכי הלמידה (כגון: גיליון אלקטרוני, מעבד תמלילים) ולזימון תהליכי למידה משולבי תקשוב (כגון: פורטפוליו דיגיטלי, למידה ברשת חברתית, פתרון בעיות שיתופי).

➤ ישולבו היבטים של "אזרחות דיגיטלית" - התנהלות הוגנת, בטוחה ומקדמת במרחבים הווירטואליים (צריכה, יצירה והפצה ביקורתית של מידע).

➤ בכל נושא בתכנית הלימודים תינתן דוגמה לפעילות לימודית המשלבת היבטים דיגיטליים.

➤ **תכנית הלימודים תכלול המלצות למגוון דרכי ה.ל.ה. המקדמות ומעודדות למידה משמעותית:**

➤ בתכנית הלימודים ישולבו הצעות למספר שיטות הוראה, סגנונות למידה ודרכי הערכה חלופיות מתאימות, וכן הנחיות למורה לבחירת דרכי ה.ל.ה. מתאימות לאוכלוסיית הלומדים ולנושאים הנלמדים.

➤ במסגרת ההצעות לדרכי ה.ל.ה. יושם דגש על למידה משמעותית המשלבת ערכים ולמידה בינתחומית בהוראה.

- בין דרכי ההוראה ישולבו מתודולוגיות ודרכי הוראה באמצעותן ניתן ליצור שילוב משמעותי בין תחום הדעת לעולמו של התלמיד.
- בין דרכי ההוראה ישולבו גישות ושיטות הוראה מבוססות-טכנולוגיה.
- תכנית הלימודים תכלול פרק המפרט את המיומנויות הנדרשות ללמידת תחום הדעת הספציפי ומנגד קשיים שונים העלולים לפגוש מיומנויות אלו בקרב תלמידים.
- התכנית תכלול עקרונות פסיכו-פדגוגיים הבאים לידי ביטוי במהלך הוראת התכנים והמיומנויות השונים ותציע דרכים לזהות עקרונות אלו בלמידה ולהתייחס אליהם במסגרת ההוראה.

ג. הנחיות ליישום תכניות הלימודים המותאמות במערכת החינוך

בפרק זה מובאות הנחיות מעשיות לתכנון הלמידה עפ"י תכניות הלימודים המותאמות, ומשולבים מספר מודלים ליישום מרכיב הבחירה בבתי הספר.

מקרא לתרשימי המודלים שלהלן

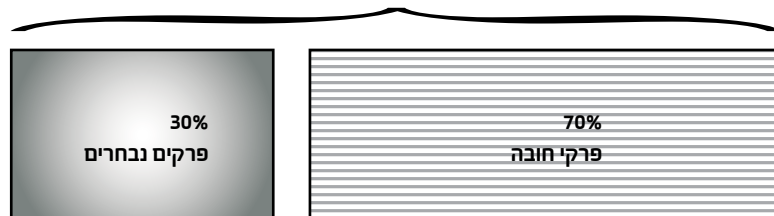
מרכיב בסיס הידע והמיומנויות של תכנית הלימודים - חובת הלמידה בתחום הדעת	
מרכיב הבחירה וההרחבה של תכנית הלימודים - נושאים/ פרקים מוצעים לבחירה בתכנית ולהרחבה	
פרקים נבחרים ע"י מורה/ בית-ספר להרחבה	

1. בסיס הידע והמיומנויות יהווה את חובת הלמידה בתחום הדעת, בכל שכבות הגיל. פרקי ההרחבה וההעמקה, יהוו סל שמתוכו המורה/ בית-הספר יוכל לבחור את הנושאים הנלמדים וכן את דרכי ה.ל.ה.
2. פרקי החובה (כלומר, 70% מהיקף החומר בת"ל) יילמדו על פני 70% מסך מסגרת שעות ההוראה. פרקי הבחירה (כלומר, 30% מהיקף החומר בת"ל) יילמדו באופן מלא או חלקי (לבחירת המורה/ בית-הספר, בתלות בדרכי ה.ל.ה. נבחרות), על פני 30% מסך מסגרת שעות ההוראה.
3. בהוראת כל פרקי התכנית (פרקי החובה ופרקי הבחירה) תתקיים למידה משמעותית שתכלול טקטיקות הוראה מגוונות, כגון: דיונים בסוגיות משמעותיות, משפט פומבי, שימוש באמצעים דיגיטליים, שיג ושיח וכד'.
4. במרכיב ההרחבה וההעמקה של תכנית הלימודים תהיה זיקה בין היקף החומר לרמת ההעמקה. כלומר, המורה/ בית-הספר יוכל לבחור ללמד היקף נרחב של החומר (כ-30%) בדרכי ה.ל.ה. מסורתיות (ראה מודל א), או לחילופין, היקף חומר חלקי (כ-15-20%) בדרכי ה.ל.ה. חלופיות מעמיקות, כגון: למידה בדרך החקר, למידה מבוססת פרויקטים, תלקיט, וכד' (ראה מודל ב').

מודל א' - לימוד פרקי הבחירה בדרכי ה.ל.ה מסורתיות

הוראת כלל פרקי הבחירה, תוך שימוש בדרכי ה.ל.ה מסורתיות כלומר, הוראת 30% מהיקף החומר על פני 30% משעות ההוראה.

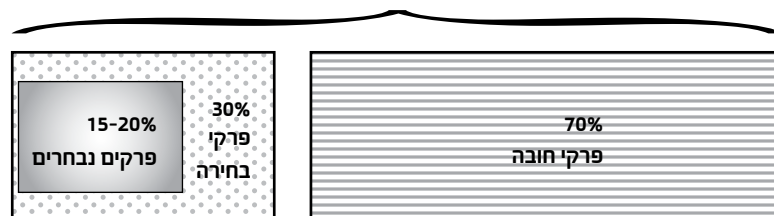
תכנית הלימודים בתחום הדעת (לאחר הלימה)

מודל ב' - לימוד פרקי הבחירה תוך שימוש בדרכי ה.ל.ה חלופיות

הרחבת הלמידה והעמקה משמעותית (שימוש בדרכי ה.ל.ה חלופיות) בנושאים מתוך סל הבחירה המוצע במסגרת תכנית הלימודים, תוך שמירה על זיקה בין היקף החומר הנלמד למידת ההעמקה. כלומר, ככל שמעמיקים יותר, היקף החומר מצטמצם.

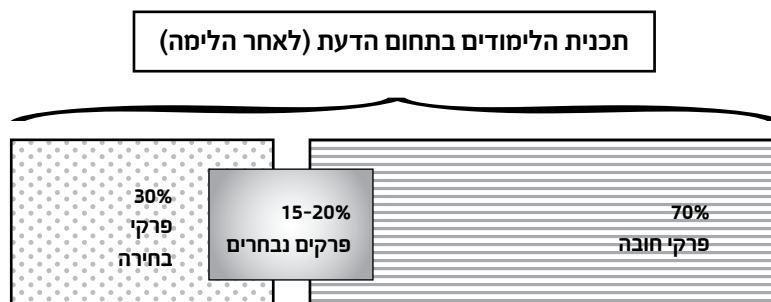
תכנית הלימודים בתחום הדעת (לאחר הלימה)

5. בחלק מתחומי הדעת, לפי מדיניות תחום הדעת, המורה/ בית-הספר יוכל לבחור נושאים להרחבה והעמקה (וכפועל יוצא מכך - להערכה בית-ספרית) בתחום דעת גם מנושאים שנמצאים במרכיב בסיס הידע והמיומנויות (קרי, ה-70%), ובלבד שיכלול גם נושאים ממרכיב ההרחבה וההעמקה (קרי, ה-30%) מתוך תכנית הלימודים (ראה מודל ג').

מודל ג' - לימוד פרקי הבחירה בנושאים ממרכיבי ההרחבה והעמקה וגם בנושאים ממרכיבי בסיס הידע והמיומנויות

➤ הרחבת הלמידה והעמקה משמעותית (שימוש בה.ל.ה חלופיות) בנושאים מתוך פרקי בסיס הידע והמיומנויות, בנוסף על הרחבת הלמידה והעמקה משמעותית בנושאים מתוך פרקי הבחירה, תוך שמירה על זיקה בין היקף החומר הנלמד למידת העמקה.

6. בחלק מתחומי הדעת, לפי מדיניות תחום הדעת, המורה/ בית-הספר יוכל לבחור נושאים להרחבה והעמקה (וכפועל יוצא מכך - להערכה בית-ספרית), אשר אינם מוצעים בתכנית הלימודים, ובלבד שיכלול גם נושאים ממרכיבי ההרחבה והעמקה (קרי, מתוך ה-30%) מתוך תכנית הלימודים (ראה מודל ד).

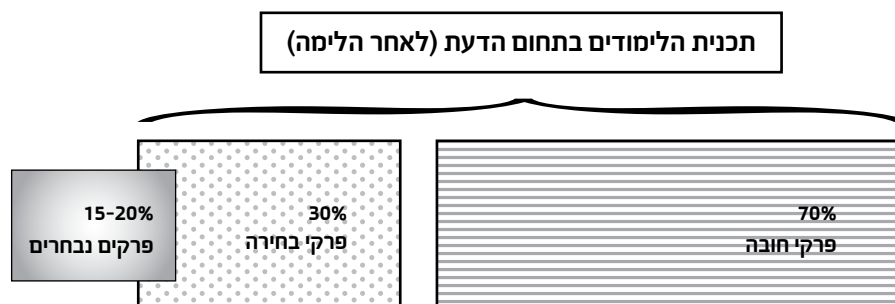
➤ בחירת נושאי לימוד מחוץ לת"ל תהיה טעונה הנמקה של בית-ספר (כגון נושאים המתאימים לקהילת הלומדים) וכן בחינה ואישור של ועדה מלווה.

➤ תהליך הבחינה ואישור של פרקי לימוד שבוחר בית-ספר ללמד מחוץ לתכנית הלימודים, יוגדר בנפרד עבור כל תחום דעת עפ"י מדיניות תחום הדעת.

➤ על נושאי לימוד שייבחרו מחוץ לת"ל להיות נושאים בעלי זיקה ברורה אל תחום הדעת.

מודל ד' - לימוד פרקי הבחירה תוך העמקה משמעותית בנושאים ממרכיבי ההרחבה והעמקה וגם בנושאים מחוץ לתכנית הלימודים

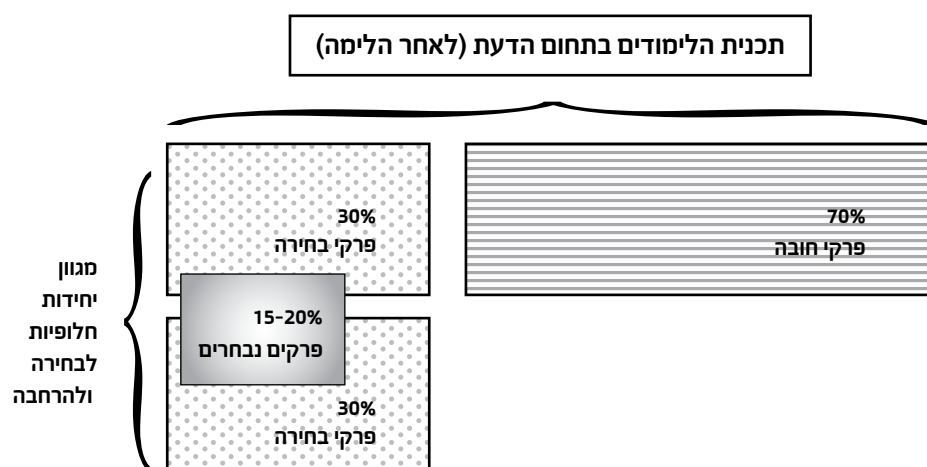
➤ הרחבה והעמקה משמעותית בנושאים מחוץ לתכנית הלימודים, בנוסף על הרחבה והעמקה בנושא מתוך מרכיבי ההרחבה והעמקה, בכפוף להנחיה ולבחינה של הפיקוח המקצועי ולאישור של הוועדה המלווה הבית ספרית תוך שמירה על זיקה בין היקף החומר הנלמד למידת העמקה.

7. בחלק מתחומי הדעת יוצעו מספר חלופות לפרקי הבחירה, מעבר ל-30%. קיימת אפשרות שמורים יהיו שותפים בבניית סל הנושאים לבחירה והרחבה, על ידי הגשת הצעות אשר יתווספו, על פי החלטת צוות המקצוע, לסל הנושאים לבחירה ולהרחבה (ראה מודל ה).

מודל ה' - בחירה מתוך סל נושאים רחב

מורה/ בית-הספר יבחר יחידות להרחבה מתוך סל נושאים רחב אשר הוצע בתכנית הלימודים (מעבר ל-30%), במקצועות שבהם המפמ"ר בחר להציע היקף גדול יותר של נושאים לבחירה. בין נושאים אלה יוכל המפמ"ר לכלול פרקים ויחידות שהוצאו מתכנית הלימודים במסגרת תהליך ההלימה, נושאים ויחידות שהוצעו ע"י מורים ועוד.

8. בתחומי דעת בהם יש הכרח ללמוד את בסיס הידע והמיומנויות לפני למידת פרקי ההרחבה וההעמקה (כגון בלימודי שפות זרות), סדר אירועי ההערכה וחלוקתם על פני שנות הלימוד ייקבע על פי מדיניות תחום הדעת. בתחומי דעת אחרים, שבהם אין חשיבות לסדר הלמידה וההיבחנות, סדר הלמידה וההיבחנות בתחום הדעת ייקבע על-ידי בית-הספר (לדוגמה: במקצוע מדעי החברה, נלמדים תחומי דעת שונים, כך שלמידת תחום אחד אינה תלויה בלמידת התחום השני).

ד. סיכום

מטה משרד החינוך פועל להנגשת רעיונות, שיטות וכלים לגיוון הלמידה. צוותי הפיקוח וההדרכה של תחומי הדעת מקיימים שיח מתמיד עם צוותי החינוך להתייעצות, למשוב ולחילופי רעיונות. אנו תקווה שהתשתית שמציעות תכניות הלימודים המותאמות, תאפשר להעמיק את תהליכי ה.ל.ה בבתי הספר ובכיתות, ולממש את המדיניות הפדגוגית של משרד החינוך, בהתאם לתכנית הלאומית ללמידה משמעותית.

הנחיות לפיתוח תכניות לימודים להשכלה כללית בתחומי הדעת

מיועד למנהלים וצוותי הוראה בחטיבה העליונה

א. רקע

לפי מדיניות משרד החינוך כפי שפורטה בחוזר מנכ"ל תשע"ד/7(ב), אדר ב' התשע"ד - מרס 2014, החל משנה"ל תשע"ה תחול בחטיבה העליונה חובת למידת מקצועות להשכלה כללית - חובת למידה אשר אין עליה חובת היבחנות בבחינות חיצוניות ואשר תוערך בהערכה פנימית בלבד (ראה את עיקרי הדברים הרלוונטיים מתוך חוזר מנכ"ל כנספח 1 למסמך זה).

לימודי ההשכלה הכללית מיועדים להרחיב את אופקיו של הלומד ולעורר את סקרנותו ורצונו להעמיק ולהרחיב את ידיעותיו בנושא או בתחום דעת, במסגרת מערכת החינוך, במסגרות אחרות וכלומד עצמאי. לימודי ההשכלה הכללית עשויים להוות הזדמנות לעסוק בתכנים אשר אינם נמצאים בתכניות הלימודים המחייבות, כגון נושאים אקטואליים, חידושים בתחום הדעת והרחבת הדיון בסוגיות ערכיות. לחילופין, לימודי ההשכלה הכללית עשויים להוות מבוא המקנה רקע כללי ותשתיתי, או מצע ללמידת נושא או תחום דעת. יודגש כי לימודי ההשכלה הכללית אינם מיועדים ללימוד נושאים אזוטריים, או נושאים המצויים בשולי תחומי הדעת. לימודי ההשכלה הכללית יספקו ללומד חוויה של חשיפה, 'טעימה' או היכרות ראשונית עם נושא או תחום דעת ויקנו לו ידע ומיומנויות מעבר לאלו הנלמדים במסגרת תכניות הלימודים הקיימות.

כך למשל, אחת התכניות ללימודי ההשכלה הכללית הינה תכנית לימודים שכותרתה 'אמנויות בתפיסה רב-תחומית'. התכנית מיועדת ליצור היכרות בסיסית עם עולם האמנויות, על מגוון תחומים הנכללים בו (מוזיקה, מחול, אמנות חזותית, תיאטרון וקולנוע), לספק חשיפה למגוון עשיר של יצירות מייצגות מכל תחומי האמנויות וכן הכרה עם סוגות ואסכולות בולטות בתחומי האמנויות השונים. בתוך כך, התכנית תכלול לימוד תיאורטי של פרקים נבחרים במגוון תחומי הדעת וכן התנסות ופיתוח מיומנות בסיסית באחד מתחומי הדעת בלבד, על פי בחירת ביה"ס.

פרק זה מיועד למנהלי מוסדות החינוך בבואם לבחור תכניות לימודים להשכלה כללית או בבואם לפתח תכנית כזו.

ב. יישום לימודי ההשכלה הכללית בביה"ס

הצוות החינוכי בבית הספר רשאי לבחור שני קורסים ללימוד השכלה כללית מאשכול/ תחום דעת אחד או מאשכולות/ תחומי דעת שונים. לימודי ההשכלה הכללית עשויים להתבצע על-פי תכניות לימודים שונות, לפי בחירת ביה"ס:

- תכניות מפמ"ר להשכלה כללית בתחום דעת מרוכזות **באתר אנף א' לפיתוח פדגוגי**.
- יחידה ראשונה מתוך אחד המקצועות המורחבים, אשר תוכל להיחשב כמקצוע להשכלה כללית, אם התלמידים לא ימשיכו את לימודיהם במקצוע. אם יבחרו להמשיך את לימודיהם במקצוע, יצטרכו ללמוד יחידה אחרת להשכלה כללית.
- תכניות בית-ספריות מאושרות (שפותחו ע"י מורה או צוות מורים בביה"ס).

ג. הנחיות לפיתוח תכניות לימודים להשכלה כללית בתחומי הדעת

כאמור לעיל קיימות תכניות להשכלה הכללית שפותחו על ידי הצוותים המקצועיים של תחומי הדעת. בתי ספר שרוצים לפתח תכנית בית ספרית להשכלה כללית יפעלו על פי הנחיות אלה:

1. תכנית הלימודים תהווה בסיס לקורס ללימודי השכלה כללית ותוצע לבחירת ביה"ס והמורים.
2. תכנית הלימודים תכון ללימוד נושאים אשר אינם נכללים בתכנית הלימודים המחייבת את כלל התלמידים. לדוגמה: לימוד ספר/ פרקים מהתנ"ך שאינם נכללים בתכניות הלימודים המחייבות.
3. תכנית לימודים להשכלה כללית תהווה בסיס ללימודי מבוא לתחום דעת (לדוגמה: התכנית שפותחה באגף אמנויות) או לנושא מתוך תחום הדעת, או שתעסוק בנושאים אקטואליים (לדוגמה: גיאוגרפיה - סוגיות במרחב המזרח-תיכוני), בחידושים בתחום הדעת או בהרחבת הדיון בסוגיות ערכיות כגון: סוגיות אתיות במדע והלכה.
4. תכנית לימודים להשכלה כללית עשויה להיות חד-תחומית, או לחילופין רב-תחומית או בין-תחומית, המכוונת ללמידת נושא מזוויות שונות של מספר דיסציפלינות (לדוגמה: נושא "מגדר" בהיבט היסטורי, ספרותי, וממקורות היהדות).
5. כל תכנית תשוך לאשכול מקצועות אחד בלבד מתוך רשימת האשכולות שלהלן, עפ"י הזיקה המרכזית של התכנית לתחום התוכן (טבלה המפרטת את תכולת האשכולות תפורסם **באתר המזכירות הפדגוגית**):

- א. אשכול רוח
- ב. אשכול חברה
- ג. אשכול מדעים
- ד. אשכול מורשת
- ה. אשכול אמנויות
- ו. אשכול שפות

6. כל תכנית תהיה מותאמת להיקף שעות הוראה של 30 שעות (שעה שבועית שנתית, או שעתיים שבועיות סמ' סטריאליות; מומלץ להציע פריסה סמסטריאלית).

7. בכל תחום דעת מומלץ לפתח שתי תכניות לימודים להשכלה כללית. תכניות הלימודים בתחום דעת עשויות להיות משלימות או בלתי תלויות, עפ"י מדיניות תחום הדעת.
8. תהליך פיתוח ואישור תכנית לימודים להשכלה כללית יתבצע עפ"י השלבים הבאים:
- א. צוות המקצוע בבית הספר יקבל את אישור מנהל בית הספר לפיתוח תכנית להשכלה כללית.
 - ב. הצוות יפתח את תכנית הלימודים על פי העקרונות והנספחים בחוברת זו.
 - ג. התכנית תועבר להערות מדריך תחום הדעת.
 - ד. לאחר קבלת ההערות התכנית תועבר לוועדה המלווה בבית הספר ותאושר על ידה.
9. מומלץ כי תכנית הלימודים תפותח בהתאם למבנה התכנית עפ"י מתווה פיתוח ת"ל - המודל המצומצם (להרחבה, ראה נספח 2 למסמך זה), או על פי מתווה לתכנית בין-תחומית ללמידה משמעותית (ראה נספח 3 למסמך זה).
- להלן מרכיבי התכנית:
- א. מבוא/רציונל:
 - מטרות כלליות ומטרות אופרטיביות.
 - העקרונות הפדגוגיים של התכנית.
 - ב. מפרט התכנים והנושאים:
 - מטרות כלליות להוראת הנושאים.
 - מפרט התכנים והקצאת השעות.
- מומלץ לצרף לתכנית הלימודים סל מערכי שיעור אינטראקטיביים/ דגמי הוראה לבחירה.

שילוב הלמידה המשמעותית בתחומי הדעת עם התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית

מיועד למנהלים, מורים ורכזי התכנית להתפתחות אישית
ומעורבות חברתית בחטיבה העליונה

א. רקע

הלמידה המשמעותית מושתתת על שלושה עקרונות מרכזיים: ערך ללמוד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, ורלוונטיות ללומד. עקרונות אלה מתוכננים להיות מוטמעים ומשולבים בפעילות מערכת החינוך כולה: בארגון הלימודים, בתהליכי הוראה, למידה והערכה ופפעילות החברתית.

כחלק מהתפיסה המערכתית שמוביל משרד החינוך בנושא מעורבות חברתית ברמת הפרט, הקבוצה והקהילה, בכל האוכלוסיות ובכל שלבי הגיל, פועלת החל משנה"ל תשע"ה בכיתה י' בחטיבה העליונה תכנית הקרויה בשם "התפתחות אישית ומעורבות חברתית". התכנית תלווה את התלמיד בהמשך לימודיו בכיתות י"א - י"ב, וקיומה יהיה תנאי סף לקבלת תעודת בגרות.

תכנית זו מכאנת לטפח בוגר ערכי, בעל תחושת ערך ומשמעות, בעל יכולת ניהול עצמי המרגיש שייכות לקהילה, לחברה ואחריות כלפיהן, והמוכן ליטול חלק בעיצובן ובבנייתן. התכנית מבוססת על הגישה הפדגוגית של למידה מתוך שירות (service learning) והיא מקדמת תהליך של למידה משמעותית בהדגשת היבטים עיוניים והתנסויות של שירות משמעותי בקהילה בתהליכים מובנים ושל שיח ערכי רפלקטיבי מתמשך.

פרטים נוספים על תכנית ההתפתחות האישית והמעורבות החברתית ניתן למצוא באתר מנהל חברה ונוער.

ב. רציונל השילוב בין הלמידה המשמעותית בתחומי הדעת לבין התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית

במסגרת הרפורמה ללמידה משמעותית, חולקו כל תכניות הלימודים לשני חלקים: בסיס הידע והמיומנויות (כ- 70%) ופרקי הרחבה והעמקה (כ-30%). פרטים בפרק 1 בחוברת זו.

במסגרת פרקי הבחירה והעמקה, מכוונים המורים והתלמידים להוראה- למידה והערכה בדרכים מגוונות ומעמיקות. אחת מדרכים אלה יכולה להיות **שילוב התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית בלמידה**. שילוב כזה של התכנית בתהליך הלמידה ייצור רצף רלוונטי בין הלמידה העיונית של התלמיד בתחומי הדעת לבין התנסויותיו במעורבות החברתית המעשית, ובכך ייווצר אפקט סינרגטי בין שני התחומים.

בנוסף לכך, גם ברמה הפרקטית, השילוב יתרום לאיגום משאבי ההשקעה שבית ספר, מורה ותלמיד צריכים להשקיע. במקום להתייחס בנפרד למשימת הלמידה המשמעותית ולמשימת המעורבות החברתית, לאחד ביניהן ולעסוק בדבר השלם הכולל את בסיס הידע התיאורטי וגם את יישומו הפרקטי ברמת הפרט וברמת החברה.

ג. עקרונות ודרכי פעולה

צוותי המזכירות הפדגוגית בשיתוף צוותי מנהל חברה ונוער גיבשו המלצה עקרונית לשילוב הלמידה המשמעותית עם התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית. במסגרת זו פותחו על ידי מנהלי תחומי דעת ומדריכים הצעות ורעיונות המיועדים לשימוש צוותי בתי הספר.

חלק מההצעות מיועדות להרחבת ידע בנושאים הקשורים להתנסות המעשית, ובמרביתן יש חיבור הדוק בין ההתנסות המעשית לבין הלמידה בכיתה. השילוב בין המעורבות החברתית לבין תחומי הדעת יכול להיות במסגרת ההתנסות המעשית **האישית** או הפרויקט **הקבוצתי**. בכל מקרה, חשוב לכלול בתכנית החינוכית גם זמן קבוע **לשיח ערכי-רפלקטיבי** של המורים עם התלמידים על מנת לסייע לתלמידים לעבד את ההתנסות ולהפיק ממנה תובנות שיתרמו ללמידה ולרכישת מיומנויות תוך אישיות וחברתיות, ובהמשך להפיכת המעורבות לדרך חיים.

ההצעות מיועדות להגיע לבתי הספר בתיווך של מפקח או מדריך מתחום הדעת. הן משמשות מאגר רעיונות ראשוני עבור מפקחים ומדריכים בתחומי הדעת ובחינוך החברתי על מנת להציגם בבתי הספר בעיתוי ובהקשר הנכונים, ולעורר בקרב צוותי מורים יצירתיות והשראה ליישום רעיונות המתאימים להם בבחינת "כזה ראה וקדש". רשימה זו עשויה לשמש מקור השראה ליצירת רעיונות נוספים לשילוב תחומי הדעת בתכנית להתפתחות אישית ולמעורבות. הרשימה פתוחה, בתקווה שבמהלך הזמן יתווספו רעיונות, יוזמות והצעות נוספות לשילובים בין המעורבות החברתית לתחומי הדעת במגמה לראות בהתנסות המעשית הזדמנות לצמיחה אישית ולמידה משמעותית ורלוונטית בכל תחומי הדעת.

באתר אגף א' לפיתוח פדגוגי במזכירות הפדגוגית, ניתן להגיע לטבלה המרכזת את כל ההצעות ומתעדכנת כל העת.

ד. דוגמאות לשילוב המעורבות החברתית בתחומי דעת

להלן מספר דוגמאות להצעות לשילוב המעורבות החברתית בתחומי דעת:

תחום הדעת	אזרחות
כותרת היוזמה תקציר ההצעה ותכנים עיקריים: מטרות, והיקף שעות	זהירות בדרכים זהירות בדרכים הינה ערך שיש להטמיעו בקרב ילדים, בני נוער ומבוגרים. במסגרת תכניות העמקה וכן במסגרת מחויבות אישית בכיתה י'. ניתן לשלב בין השניים וליצור תשתית למידת עמיתים וחינוך בקבוצת השווים- של תלמידי חטיבות באמצעות תלמידי התיכון. הכוונה היא לרתום את תלמידי התיכון לעשייה אקטיבית באמצעות ביקורים בבתי הספר וחינוך לזהירות בדרכים של צעירים מהם כדי לטפח אחריות ודוגמה אישית של תלמידי התיכון גם כלפיהם וגם כלפי הצעירים מהם. למידת עמיתים נתפסת כלמידה משמעותית, וככזו היא אפקטיבית ותוצאותיה ראויות. זהירות בדרכים טומנת בחובה ערכים וזכויות רבים וחשובים, כמו הזכות לחיים ולביטחון, ציות לחוק, חובות אדם, אחריות. למחויבות אישית מוקצות 60 שעות שאותן ניתן לנצל בשיעורים מקהנים, בהרצאות, בִּפְייה בסרטים ובניתוחם וכן גם בדיונים על אודות הנושא. כמו כן מוקצות 9 שעות לעשייה קבוצתית אותן ניתן לממש ביום שיא - יום מרוכז שבו התלמידים יכתבו נייר עמדה על חשיבות זהירות בדרכים, על כתיבת אָמְנָה לזהירות בדרכים והחתמת תלמידים על מחויבותם לאימוץ כללים לזהירות בדרכים. מטרות ויעדים 1. טיפוח מעורבות חברתית ואזרחית באמצעות למידה משמעותית. 2. הטמעת ערכים שנגזרים מתוך זהירות בדרכים. 3. פיתוח מיומנויות למציאת פתרונות לתאונות דרכים. 4. חינוך לנהיגה ולהתנהגות ראויים. מהנושא "זהירות בדרכים" נגזרים מושגים, ערכים ועקרונות המתקשרים לתכנית הלימודים - הזכות לחיים ולביטחון, חובות האדם כאדם וכאזרח, שלטון החוק ועוד. במסגרת מחויבות אישית תלמידי כיתות י' יחנכו את תלמידי החטיבות ויטפחו כללים לזהירות בדרכים. מתאים לכל מורה לאזרחות עמותת "אור ירוק", גורמים רלבנטיים ממשרד החינוך וממשרד התחבורה. הפיקוח על הוראת האזרחות
חיבור לתכנית הלימודים	
התנסות מעשית במעורבות חברתית	
מי ילווה את התלמידים? (מורה/ מנחה/מדריך מלווה)	
גופים שותפים	
למי לפנות?	

תחום הדעת	כימיה
כותרת היוזמה	כימיה בחיי היומיום - הכנת קרם ידיים בשילוב תלמידי מגמת הכימיה ואוכלוסיות מיוחדות
תקציר ההצעה ותכנים עיקריים:	במסגרת לימודי הכימיה חשוב לשלב עשייה של תלמידים עם הקהילה בכלל ועם אוכלוסיות מיוחדות בפרט. מקצוע הכימיה הינו רלוונטי לחיי היומיום, ולכן אנו מבקשים לעודד בתי ספר שבהם קיימת מגמת כימיה בהיקף של 5 יח"ל לבגרות, הכוללת את הוראת המבנית "מעבדת החקר", לבצע פעילות של הכנת קרם ידיים עם אוכלוסיות מיוחדות כגון: נוער עם מוגבלויות, קשישים וכיו"ב. הפעילות פותחה על ידי המורות לכימיה, גב' יהודית יפין וגב' נאוה תמם במסגרת תכנית היוזמות במכון ויצמן.
מטרות, והיקף שעות	מטרות היוזמה: 1. לקדם ולשלב למידה משמעותית וחוויה אישית 2. לחבר את הידע המדעי בכימיה להקשרים שונים בחיי היום יום 3. להכיר מקרוב אוכלוסיות שונות 4. לשלב את הוראת הכימיה עם ערכים כגון: נתינה, שיתוף פעולה הפניה לפעילות היקף השעות הנדרש לפעילות עצמה: כשעתיים הכנת הפעילות עם תלמידים דורשת לימוד הרקע המדעי וביצוע הניסוי במעבדת החקר
חיבור לתכנית הלימודים	במסגרת הוראת הנושא מבנה וקישור ו/או במסגרת יחידת מעבדת החקר. רלוונטיות לחיי היומיום הינה חלק בלתי נפרד מתכנית הלימודים בכימיה.
התנסות מעשית במעורבות חברתית	המורה בשיתוף עם תלמידי הכיתה יבחרו את מקום הפעילות הקהילתית, את אופי הפעילות הקהילתית ואת היקפה.
מי ילווה את התלמידים? (מורה/ מנחה/מדריך מלווה)	מורה הכימיה והלברנט
משאבים דרושים	שכר למורה המלווה וללברנט
גופים שותפים	הנהלת בית הספר, הנהלת המקום בו המורה והתלמידים יבחרו לפעול ומחלקת הרווחה העירונית
למי לפנות?	מדריך הכימיה הבית ספרי.

תחום הדעת	תנ"ך חמ"ד
כותרת היוזמה	שילוב תלמידים בפרויקט 929
תקציר ההצעה ותכנים עיקריים: מטרות, והיקף שעות	בימים אלו הולך ומתרחם פרויקט ישראלי חדש ללימוד תנ"ך 929. במסגרת הפרויקט יחלו בכל הארץ ללמוד פרק יומי בתנ"ך במשך חמישה ימים בשבוע. הכוונה היא להפוך את התלמידים המעוניינים בכך לנציגי התנ"ך שיקימו קבוצות למידה מתמשכת בקהילתם, בבית הספר או בתנועת הנוער, או במקום שבו הם מתנסים במעורבות חברתית, למשל קבוצת קשישים, או אנשים עם מגבלות וכו'. במקביל יכולים תלמידים להכין מיצגים לסיום הלימוד של כל אחד מספרי התנ"ך (במיוחד הספרים שאותם הם למדו), מיצג זה יכול להיות רב גילאי ותלמידים בוגרים יכולים לפקח ולהנחות את הצעירים בהקמתו. המיצג יכול להיות מצולם ומועלה באתר 929 בתוך החומרים שלהם עבור קבוצות אחרות של לומדים בכל הארץ.
חיבור לתכנית הלימודים	כיוון שהתלמידים לומדים תנ"ך כל שבוע, היכולת לחבר בין תכנית הלימודים ובין פרויקט 929 קיימת באופן טבעי, גם אם לוקח זמן לעיתים להגיע לספר ולפרק שאותו אנו לומדים
התנסות מעשית במעורבות חברתית	עבודה עם קשישים, עבודה עם צעירים, ראו לעיל.
מי ילווה את התלמידים? (מורה/ מנחה/מדריך מלווה)	רכז התנ"ך הבית ספרי ובמקרים שבהם תיווצר קבוצה מחוזית, מדריך המחוז.
גופים שותפים	מט"ח - פרויקט 929
למי לפנות?	מירי שליסל, מפמ"ר תנ"ך, mirish2@education.gov.il

תחום הדעת	לשון עברית
כותרת	כתיבה רפלקטיבית
תקציר ההצעה: מטרות, תכנים והיקף שעות	הרפלקציה והכתיבה האישית בעקבות העשייה וההתנסות הן מרכיב חשוב להתפתחות התלמיד העולה בקנה אחד עם דרישת משרד החינוך לקבלת תעודת הבגרות. אף שרבות מדברים כיום על כתיבה רפלקטיבית, אין אף מסגרת שמנחה את התלמיד בכתיבה זאת ואין מכשירים מורים להנחות את התלמידים בכתיבה רפלקטיבית.
חיבור לתכנית הלימודים	כתיבה בסוגות שונות למטרות אקדמיות ולנמען אקדמי היא מעיקריה של תכנית הלימודים בכתיבה. התלמיד נדרש לכתיבה רפלקטיבית מפתחת שפה עשירה ועמוקה יותר המחוברת לזהות. ובמקביל - התבוננות אישית ופיתוח הזהות על ידי עשייה ותיעודה מפתח את השפה.
התנסות מעשית במעורבות חברתית	הכתיבה הרפלקטיבית מלווה כל תחום בהתנסות המעשית.
מי ילווה את התלמידים? (מורה/ מנחה/מדריך מלווה)	המורה החונך/המחנך או המורה לעברית במסגרת השיעורים ובמסגרת השיח עם התלמיד.
משאבים דרושים	שעות ההוראה במקצוע.
גופים שותפים	מחנך הכיתה, רכזת ההתנדבות הבית ספרית, גורם מלווה מטעם הגוף שבו מתנדב התלמיד.
למי לפנות?	מורי העברית, הפיקוח על הוראת העברית

תחום הדעת	תיאטרון
כותרת היוזמה	אני והקהילה- עבודה אישית וקבוצתית בבתי אבות / במועדונים לגיל הזהב- מזיכרון אישי לאירוע בימתי
תקציר ההצעה ותכנים עיקריים: מטרות, והיקף שעות	התלמידים יעברו הכשרה ויתנדבו באופן אישי וקבוצתי בבתי אבות / במועדונים לגיל הזהב. הפעילות מכאנת לפרויקטים תיאטרוניים שיוצגו בקהילה בשיתוף אוכלוסיית הקשישים. הפרויקט מציע יצירה והפקה של סצנות בימתיות המתבססות על דיאלוג עם אוכלוסיית הקשישים על בסיס של סיפורי זיכרונות, סיפורי הווי, השתתפות בטכסים לקראת חגים, תוך התייחסות למסורת, עדות ותרבויות שונות. 20 שעות הכשרה: - היכרות עם קהלי היעד - 4 שעות - פיתוח מעשי של מיומנויות עבודה בקבוצה מעורבת - 8 שעות - היכרות עם רציונל, מטרות ודרכי העבודה במסגרת ההתנדבות - 2 שעות - סדנה בנושא תיאטרון סיפור, דרכי עבודה על מונולוג, הרצאה וחומרי רקע שיועברו בנושאים הרלוונטיים לאוכלוסיית היעד 6 שעות
חיבור לתכנית הלימודים	- היכרות והתנסות בשפת התיאטרון, רכיבים דרמטיים ובימתיים - דרכי עיצוב דמות - התנסות בכתיבה דרמטית
התנסות מעשית במעורבות חברתית	40 שעות פרויקט: - מזיכרון אישי למונולוג בימתי- ריאיון אישי עם קשיש/ה בבית האבות סביב נושא נבחר: (זיכרונות ילדות) תכנון מפגשים בין שתי הקבוצות. 10 שעות - יצירת דמות בימתית. עבודה בשיתוף הקשיש 5 שעות - כתיבת מונולוג או דיאלוג 10 שעות - תכנון וביצוע אירוע מסכם 10 שעות - כתיבת תלקיט הכולל רפלקציה 5 שעות
מי ילווה את התלמידים? (מורה/מנחה/מדריך מלווה)	מורי התיאטרון

מאפיינים מקדמי למידה משמעותית בחומרי לימוד

מיועד למנהלים וצוותי ההוראה בכל שכבות הגיל

א. רקע

כלי מרכזי ליישום המדיניות החינוכית במערכת החינוך הינו חומר הלימוד. חומר לימוד עשוי להיות כל עזר הוראה המשמש את המורה לתיווך התכנים הנלמדים לתלמיד, כגון: ספר לימוד, סביבת למידה פיזית או דיגיטלית, חוברת עבודה, יחידת הוראה, מערך שיעור וכיו"ב. חומרי הלימוד מתרגמים את מסמכי תכניות הלימודים (המהווים מתווה עקרוני להוראת תחום הדעת) לתהליכי הוראה, למידה והערכה המבוצעים בפועל בכיתות. הם מבטאים את התכנים המיועדים ללמידה ומשקפים את המדיניות החינוכית ביחס לאופן הוראת התכנים הללו. אי לכך, אחד השלבים ההכרחיים להטמעת מדיניות הלמידה המשמעותית במערכת החינוך, הינו פיתוח חומרי הוראה-למידה המתבססים על תכניות הלימודים המותאמות, ומכוונים ללמידה משמעותית.

ההתפתחויות הטכנולוגיות של השנים האחרונות, ובפרט ריבוי הפלטפורמות השיתופיות (כגון: ויקיפדיה) והתפתחות תרבות השיתוף ברשת, צפויות להביא עימן שינויים מרחיקי לכת גם בתחום פיתוח חומרי הלמידה. הרשת מזמנת אפשרות לשיתוף בתכנים ובקבצים מסוגים שונים (טקסט, קול, מדיה) ועשויה להוות פלטפורמה ל"ויקי-ספר": ספרי לימוד המפותחים בשיטת מיקור המונים, כאשר התוכן נכתב ונערך ע"י ציבור מומחים ומורים בתחום הדעת. כבר כיום ניתן למצוא יוזמות ראשוניות של פיתוח שיתופי של חומרי לימוד על ידי צוותים של עובדי הוראה.

המסמך שלהלן מיועד להתוות הנחיות ודגשים לפיתוח ולהערכה של חומרי למידה המותאמים למדיניות הלמידה המשמעותית ומקדמים אותה, והוא מיועד למספר אוכלוסיות: (א) מוציאים לאור המפתחים ספרי וחומרי לימוד (ב) מעריכי חומרי לימוד מטעם המשרד (ג) עובדי הוראה העוסקים במלאכת פיתוח חומרי לימוד, עזרי לימוד וסביבות למידה ו-(ד) כלל ציבור עובדי ההוראה ככלי להערכה ולבחירה של חומרי לימוד. המסמך מתווה עקרונות גנריים לפיתוח והערכה של חומרי לימוד המקדמים למידה משמעותית בכל תחומי הדעת. לכל תחום דעת יתווספו מטעם צוות הפיקוח על הוראת התחום הנחיות פרטניות, דוגמאות ודגשים, על פי מדיניות תחום הדעת ומאפייניו הייחודיים.

יודגש כי ההנחיות המובאות בדבר התאמת חומרי לימוד למדיניות הלמידה המשמעותית מתייחסות למרכיבים הפדגוגיים בחומרי הלימוד, והן אינן באות להחליף את ההנחיות הקיימות בדבר קריטריונים גנריים לאיכותם של חומרי לימוד, כגון: ייצוג מגדרי, התאמה תרבותית, עריכה לשונית, עריכה גרפית וכיו"ב.

ב. הנחיות כלליות

- 1.1 חומר הלימוד צריך להוות בסיס להבניית הידע ולרכישת מיומנויות, מושגים וערכים. הבניית הידע צריכה לבוא לידי ביטוי בתכנים, במקורות ובמטלות.
- 1.2 חומר הלימוד יתבסס על רציונל תכנית הלימודים ויכלול את כל פרקיה³ (לרבות פרקי בחירה והרחבה).
- 1.3 חומר הלימוד יעמוד בהלימה לתכנית הלימודים המחולקת, ויכלול התייחסות מפורשת (במבוא או בתוכן העניינים) לחלוקת תכנית הלימודים למרכיב בסיס הידע והמיומנויות של תחום הדעת (פרקי החובה, שהם כ-70% מן החומר הנלמד), ולמרכיב הרחבה והעמקה (פרקי בחירה והרחבה, שהם כ-30% מן החומר הנלמד), בהתאמה למודל חלוקת החומר כפי שהוגדר בתכנית הלימודים הרלוונטית.
- 1.4 כל ספר לימוד יובא בגרסה דיגיטלית, בהתאם להנחיות המובאות בחוזרי המנכ"ל בנושא⁴.

3 במקרה של תכנית לימודים המגדירה מודל חלוקה של ריבוי מודולות בחירה (כלומר, מספר פרקי 30% חלופיים), במסגרת פרקי הבחירה בחומר הלימוד יוגדרו מרכיבים/ היבטים/ פרמטרים גנריים מומלצים ללימוד, בלא תלות ביחידת התוכן הנבחרת.

4 ראה בקישור שלהלן - חוזר מנכ"ל תשעב/1, ב' באלול התשע"א, ספטמבר 2011:
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/6/6-3/HodaotVmeyda/H-2012-1-6-3-1.htm>

ג. הנחיות לשילוב מאפיינים המדקמים ה.ל.ה משמעותית בחומרי הלימוד

למידה משמעותית מתאפיינת בגיוון, בחוויות ומעורבות, ברלוונטיות ובערך ללומד, וכן בטיפוח מימוניות החיוניות למאה ה-21, כגון: חשיבה מסדר גבוה, אוריינות דיגיטלית ועבודה בצוות. מאפיינים אלה ישולבו בכל מרכיבי חומרי הלימוד: (1) בתכנים, (2) במשימות לתלמיד (3) במקורות, ו- (4) במדריך למורה, בהתאם לפירוט שבטבלה.

יודגש כי החלוקה הקטגורית למאפייני הלמידה המשמעותית המוצגת בטבלה הינה מלאכותית ומובאת לצורך ארגון ההנחיות באופן בהיר ככל האפשר. עם זאת, מובן כי התהליך החינוכי-לימודי הינו תהליך אינטגרטיבי ובמסגרתו מאפייני חומר הלימוד השונים שלובים זה בזה.

דרכי ה.ל.ה	אוריינות דיגיטלית	מיומנויות חשיבה מסדר גבוה	ערך מעורבות ורלוונטיות	1. תוכן
- התוכן מובא ככל האפשר כעובדות (ולא בצורה מעובדת מעובדת הכוללת את על-מנת לאפשר לתלמיד תהליכי עיבוד מידע, פרשנות והסקת מסקנות של הלומד. לדוג': הצגת עובדות היסטוריות שבתהליך הלמידה יעובדו לגורמים, סיבות תוצאות, תהליכים ומגמות. - בחומרים דיגיטליים - התוכן מובא באופן המזמן פיתוח מימוניות של קריאת טקסט דיגיטליים שהינה קריאה מסתעפת ולא רציפה. - חלק מהתכנים מובאים בצורת שאלות. - חלק מהתכנים מובאים תוך הצגת קונפליקטים המזמנים שיח והתמודדות עם.	- חומרי הלמידה מובאים בסביבה דיגיטלית המזמנת שימוש במגוון כלים (יישומי רשת כגון: google docs, google earth, ובמגוון תוכנות (כגון: תוכנות ליצירת מצגות, תוכנות ליצירת גיליונות אלקטרוניים, מעבדי תמלילים, וכד') - בחומרים דיגיטליים - התוכן מובא באופן המזמן פיתוח מימוניות של קריאת טקסט דיגיטליים שהינה קריאה מסתעפת ולא רציפה.	- התוכן מובא ככל האפשר כעובדות (ולא בצורה מעובדת הכוללת את על-מנת לאפשר לתלמיד תהליכי עיבוד מידע, פרשנות והסקת מסקנות של הלומד. לדוג': הצגת עובדות היסטוריות שבתהליך הלמידה יעובדו לגורמים, סיבות תוצאות, תהליכים ומגמות. - התוכן משקף מגוון של דעות ועמדות על מנת לאפשר פיתוח מימוניות כגון יכולת השוואה וחשיבה ביקורתית.	- התוכן הנלמד כולל היבטים חינוכיים ומבטא התייחסות לערכים לאומיים ואוניברסאליים. - קיים קישור בין התוכן הנלמד לסוגיות חברתיות וערכיות, המזמנות דיון כיתתי בדילמות מוסריות ואתייות. - חומר לימוד דיגיטלי מתעדכן מעת לעת, כך שהתכנים המובאים בו כוללים התייחסות לאירועים אקטואליים ומגמות עכשוויות. - ביחס לחומרים דיגיטליים - קיימת אפשרות להוספת שכבות מידע ברמות שונות (אישית, כיתתית, בית ספרית, עירונית, כלל הלומדים). לדוגמה: מארעות היסטוריים או תנ"כיים באזור הגיאוגרפי של הלומד.	1. תוכן

דרכי ה.ל.ה	אוריינות דיגיטלית	מיומנויות חשיבה מסדר גבוה	ערך מעורבות ורלוונטיות
			➤ התוכן מובא תוך התאמה לאוכלוסיות לומדים שונות: מגזרים, רמות לימוד. ➤ מובאת התייחסות לתכנים הנלמדים מנקודות מבט של דיסציפלינות נוספות על תחום הדעת. ➤ קיים קישור בין התכנים הנלמדים לחייהם האישיים של הלומדים. לדוג': התכנים מזמנים התמודדות עם שאלות של זהות. ➤ קיימת אפשרות לשיתופיות בין קהל המורים - ניתנת אפשרות למורים להוסיף דוגמאות ולשתף בחומרים, כגון: דוגמאות אקטואליות, מטלות יצירתיות ותמונות, אשר נכללים בחומרי הלימוד ומוצעים לכלל הלומדים. ➤ התוכן הנלמד מתבסס על ידע קודם של הלומדים, מעמיק ומרחיב אותו.

דרכי ה.ל.ה	אוריינות דיגיטלית	מיומנויות חשיבה מסדר גבוה	ערך מעורבות ורלוונטיות	מטלות ומשימות
- המשימות מזמנות התנסויות המאפשרות את הביטוי ויצוג הלמד במגוון דרכים, חוויותיות ואמנותיות - כגון: משחק תפקידים, דיבייט, כתיבת מסמך, המחזה, אמנות פלסטית וכד'. - המשימות כוללות עבודה בפורומים שונים: פעילות פרטנית, פעילות בזוגות, פעילות בקבוצות, פעילות במליאה וכד'. - המשימות מזמנות לסידה שיתופית ותרגול מיומנויות לעבודה בצוות.	- המשימות מזמנות התנסויות לפיתוח מיומנויות לשימוש מושכל בטכנולוגיות מידע דיגיטליות. - חלק מן המשימות מאפשרות פעילות אינטראקטיבית של הלומדים. - המשימות מזמנות תרגול מיומנות של קריאת טקסטים דיגיטליים קריאה מסתעפת ולא רציפה).	- כשליש מהמשימות הינן מטלות חשיבה מסדר גבוה המכוונות לפיתוח מיומנויות חשיבה וחקר כגון: שאילת שאלות, בניית טיעון, הסקת מסקנות, השוואה, חשיבה ביקורתית, חשיבה יצירתית, נקיטת עמדה, זיהוי בעיות ופתרון בעיות. - המשימות כוללות את ההגדרה המפורשת של מיומנות החשיבה הנדרשת למילוי המטלה, לידיעת התלמיד (שימוש בשפת החשיבה)¹. - המשימות מעודדות מיומנויות מידעניות, כגון: איתור מידע והערכתו, עיבוד ומיזוג מידע. - המשימות מזמנות פעילויות הכוללות בחינת אמינות של מקורות מידע ושימוש מושכל במידע ממקורות שונים. - המשימות כוללות פעילויות המעודדות התבוננות ממגוון נקודות מבט. - המשימות משלבות תהליכי חשיבה רפלקטיביים (חשיבה על חשיבה).	- המשימות מאפשרות מרחב של התאמה לאוכלוסיות מלמדים ולומדים מגוונות. - המשימות כוללות פעילויות המשלבות מעורבות חברתית, סביבתית וקהילתית, כגון: תכנון סיור לימודי, העלאת מופע אומנותי בפני אוכלוסיות בקהילה וכד'. - המשימות מאפשרות מרחב ליוזמות אישיות של התלמיד.	2. מטלות ומשימות

דרכי ה.ל.ה.	אוריינות דיגיטלית	מיומנויות חשיבה מסדר גבוה	ערך מעורבות ורלוונטיות	
מובא מגוון של סוגי מקורות המזמנים ומאפשרים מגוון דרכי הוראה, כגון: סרטונים, מסמכים, אתרי אינטרנט וכו"ב.	גם בחומרי למידה שאינם דיגיטליים, ישנן הפניות למקורות דיגיטליים (אתרי אינטרנט, סרטונים, מוסיקה וכו').	המשימות מזמנות התנסויות בזיהוי בעיות ובהעלאת פתרונות ממונים ויצירתיים. המשימות מאפשרות למורה ולתלמיד מרחב פרשנויות.	המקורות משולבים בחומר הלימוד בשתי דרכים: 1. שילוב ברצף התכנים, להדגמה והמחשה של התוכן הנלמד. 2. כנספחים לחומר הנלמד לצורך הרחבה והעמקה. חומר הלימוד כולל גם מקורות אקטואליים. חומרים דיגיטליים כוללים קישורים למקורות המוצעים.	3. מקורות
המדריך כולל הצעות והמלצות לדרכי ה.ל.ה. שונות של החומר הנלמד, לבחירת המורה, מלוות בהצגת הפוטנציאל הלימודי, כולל היתרונות והאתגרים שמזמנת כל דרך הוראה למידה הערכה. המדריך כולל הצעות למגוון דרכים בחינת הידע הקודם של התלמידים.	במדריך מובאות הצעות להקניית אוריינות דיגיטלית ולשילוב כלים דיגיטליים בתהליכי הלמידה (כגון: גיליון אלקטרוני, מעבד תמלילים) במדריך מובאות הצעות וליזמון תהליכי למידה משולבי תקשוב (כגון: פורטפוליו דיגיטלי, למידה ברשת חברתית, פתרון בעיות שיתופי).	המדריך כולל הצעות לשילוב מיומנויות חשיבה מסדר גבוה בכל פרק בספר הלימוד. כל הצעה למערך שיעור כוללת גם מטרות בתחום פיתוח מיומנויות החשיבה. הצעות למערכי השיעור מבואות דוגמאות לאופנים של תהליכי חשיבה רפלקטיבית (חשיבה על חשיבה).	בהנחיות למורה ניתן מרחב לבחירה ושיקול דעת, נפחות הנחיות «סגורות».	4. מדריך למורה

מודל מקוון לפיתוח מקצועי תומך למידה משמעותית בתחומי הדעת - "איחוד מול ייחוד"

חיועד למנהלים וצוותי חינוך בכל שלבי הגיל

א. רקע

מטה משרד החינוך על כל יחידותיו נערך להטמעת הרפורמה ללמידה משמעותית. נכתבו חוזרי מנכ"ל המבהירים את המדיניות ואת מסגרות השינויים, פורסמו מסמכים רבים המפרטים את העקרונות, פותחו חומרי הדרכה והסברה, הועלו לאתרים דוגמאות וסרטונים, הוקמו פורומים ברשת לשאלות מנהלים ומורים ועוד.

מערך ההדרכה בתחומי הדעת, בעיקר בחטיבה העליונה במקצועות החובה ובמקצועות רבי הלומדים, תוגבר באופן משמעותי. גובשו מסגרות לפיתוח מקצועי בהובלת מנהל עובדי הוראה והמנהל הפדגוגי - אגפי הגיל, המיועדות לצוותים של עובדי הוראה בבתי הספר, במרכזי פסגה, במוסדות אקדמיים וכו'.

במזכירות הפדגוגית גובשו מסמכים המפרטים את השינויים בתכניות הלימודים ובחומרי הלימוד כמו אלה המופיעים בחוברת זו, וכן נעשתה עבודה מקצועית ומאומצת באגפי תחומי הדעת ועל ידי צוותי המפמ"רים וממוני תכניות לימודים בכל אחד מתחומי הדעת. צוותים אלה גיבשו את השינויים בתכניות הלימודים והעמידו דוגמאות מגוונות לדרכי הוראה- למידה- הערכה המתאימות בעיקר לפרקי ההרחבה וההעמקה. בנוסף, גובשו גם דרכי ליווי, הדרכה ופיתוח מקצועי, בכל תחום דעת.

באגף א לפיתוח פדגוגי במזכירות הפדגוגית נבנה מודל מקוון לפיתוח מקצועי, המכאן ללמידה משמעותית בתחומי הדעת, המכונה "איחוד מול ייחוד", שמהווה מסלול נוסף על שני המסלולים העיקריים הקיימים:

1. **מסלול דיסציפלינרי**, שבו מורי כל תחום דעת לומדים תכנים ומיומנויות בתחום הדעת, בדרך כלל בהובלת המפמ"רים והמדריכים המקצועיים.

2. **מסלול כללי (גנרי)**, חוצה דיסציפלינות שבו עובדי הוראה עוברים תהליכי פיתוח מקצועי בנושאים חינוכיים מגוונים הכוללים גם מיומנויות הוראה-למידה-הערכה גנריות במסגרות שפותחו על ידי מומחים לנושאים אלה, שאינם בהכרח מומחים לתחומי הדעת של המורים הלומדים. על כן, קורסים אלה לא הותאמו בשלמותם לתחומי הדעת ומורים רבים העדיפו להמשיך להשתלם במסגרת הקהילה המקצועית במסלול הדיסציפלינרי.

למרות איכותם של קורסים אלה, בקרב חלק גדול של המורים מתחומי הדעת השונים לא התפתחה שפה מקצועית משותפת בהקשר למיומנויות ולדרכי הוראה-למידה-הערכה החוצות את כל הדיסציפלינות.

יישומה של הרפורמה ללמידה משמעותית דורש הכשרת מורים לתהליכי הוראה, למידה והערכה מגוונים המבוססים

על מקצועיות בתחומי הדעת ועל פיתוח שפה משותפת לכלל המורים באשר למיומנויות ולדרכי הוראה, למידה והערכה. שפה כזו תקל על התלמידים הלומדים ממורים לתחומי דעת שונים, לעשות תהליכי "העברה" מתחום דעת אחד לתחום דעת אחר ותאפשר להם לבנות מארג ידע שלם יותר.

הצורך בהטמעת דרכי הוראה, למידה והערכה מגוונות לקהל גדול של מורים מתחומי דעת שונים שישתמשו באותה שפה של מיומנויות, יחד עם ההתפתחות הטכנולוגית המאפשרת פריצת גבולות הזמן והמרחב הגיאוגרפי, הובילו לפיתוח המודל החדשני המקאן "איחוד מול ייחוד" שמשלב את שני מסלולי הפיתוח המקצועי, המסלול הדיסציפלינרי והמסלול הגנרי. מודל זה הינו פורץ דרך בייחודיותו הן ברמה ארצית והן ברמה עולמית.

ב. עקרונות מודל "איחוד מול ייחוד"

המודל, כשמו כן הוא, מבוסס על יחידות לימוד משותפות לכל תחומי הדעת הנלמדות על ידי כלל המורים ועל יחידות שלד/תבנית המותאמות באופן ייחודי לכל תחום דעת עבור מורי אותו תחום.

המודל מתאים ללמידה של נושאים רוחביים, חוצי דיסציפלינות, שנדרשים בהם גם לימוד של עקרונות משותפים וגם התאמה לכל תחום. המודל מתאים במיוחד ללימוד דרכי הוראה, למידה והערכה וללימוד המיומנויות המשולבות בהן. המודל מבוסס בעיקר על למידה מרחוק, סינכרונית וא-סינכרונית תוך היכרות עם סביבות וכלים מתקשבים.

ג. מבנה קורס על פי המודל

שלב 1. יחידות משותפות - יחידות מבוא מקוונות המיועדות לכלל המשתלמים ועוסקות בעקרונות של דרך ההוראה למידה הערכה הנלמדת במסגרת הקורס. היחידות מפותחות על ידי מומחים פדגוגיים לנושא הנלמד.

שלב 2. יחידות שלד/תבנית - יחידות מקוונות העוסקות במיומנויות של מורה ותלמיד בהקשר לדרך ההוראה- למידה- הערכה הנלמדת במסגרת הקורס. יחידות אלה מפותחות על ידי המומחים הפדגוגיים לנושא הנלמד ועוברות תהליך התאמה ועיבוד מקצועי לכל אחד מתחומי הדעת על ידי מומחי התחום (מדריכי הפיקוח על תחום הדעת).

שלב 3. מפגש פנים אל פנים - ללמידת עמיתים. במפגש מציגים משתלמים מתחומי דעת שונים דוגמאות ליחידות שהותאמו לתחומי הדעת ודוגמאות לדרכי יישומן בכיתה.

(הערה: המפגש פנים אל פנים מתקיים לעיתים במהלך הקורס).

מבנה קורס על פי מודל "איחוד מול ייחוד"

ד. יתרונות המודל

1. יצירת "שפה משותפת" לכל המורים מכל תחומי הדעת יחד עם ההתאמה ייחודית לכל תחום.
2. פיתוח מקצועי לקהלים גדולים של עובדי הוראה בזמן יחסית קצר.
3. איגום משאבי פיתוח (הון אנושי) - הפיתוח הגנרי נעשה עבור כל תחומי הדעת על ידי מומחי אקדמיה, מומחים פדגוגיים מהמזכירות הפדגוגית, מומחים ייחודיים לנושא ההשתלמות, ומומחים פדגוגיים להתאמת סביבות מתוקשבות. ההתאמות לתחומי הדעת נעשות על ידי מומחים מכל תחום הדעת.
4. איגום משאבי תקציב - הקורסים מכוונים לקהלים רחבים. כל הקורסים, בשל היותם מקוונים, נשארים "על המדף" וישמשו בעתיד קבוצות משתלמים נוספות. במידת הצורך ייערכו עדכונים והתאמות כתוצאה מתובנות שיעלו בתהליך.
5. התנסות בלמידה מרחוק ושימוש בכלי תקשוב - מיומנויות הנחוצות לכל עובדי ההוראה במאה ה-21.
6. נוח למשתלמים - למידה מרחוק מאפשרת למורים מהפריפריה הגיאוגרפית להשתתף יחד עם מורים מהמרכז בקורסים איכותיים שפותחו על ידי טובי המפתחים ולקבל ליווי של מומחים.

ה. דוגמה לקורס שפותח במודל "איחוד מול ייחוד" והותאם ל-20 תחומי דעת

שם הקורס: "למידה בדרך החקר"

- שלב 1. יחידה משותפת** - יחידת מבוא, הרצאה של פרופ' ענת זוהר "שלבי החקר" כולל משימות למשתלמים.
- שלב 2. יחידות שלד/תבנית בנושאים:** שאילת שאלות, בחירת נושא לחקר, איתור מידע, הערכת מידע ברשת, מיזוג מידע, שיטות וכלי מחקר.
- שלב 3. מפגש פנים אל פנים** - למידת עמיתים- הצגת דוגמאות ליחידות שלד/ תבנית משותפות שהותאמו לתחומי דעת שונים מכל אגפי המזכירות הפדגוגית: רוח וחברה, מורשת, שפות, מדעים ואמנויות.

דוגמה ליחידת שלד/תבנית מהקורס "למידה בדרך החקר" בנושא שאילת שאלות

מטרות היחידה

- היכרות עם אסטרטגיית החשיבה: "שאלת שאלות".
- התנסות בפעילויות המפתחות ומקדמות מיומנויות הקשורות לאסטרטגיה זו.
- יצירת מאגר פעילויות בנושא שאילת שאלות.

מבנה היחידה

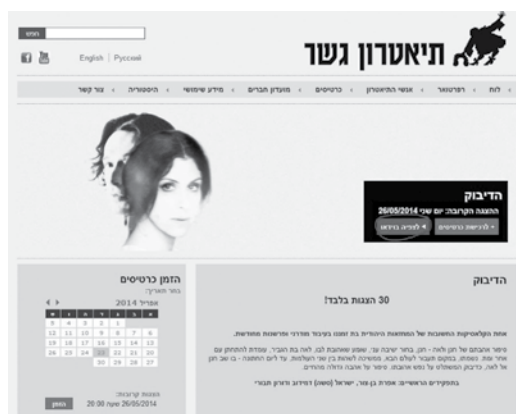
- **שלב א':** היכרות עם אסטרטגיית "שאלת שאלות" - המשימה: יצירת שאלות.
- **שלב ב':** העמקה - המשימה: עיבוי מאגר השאלות באופן שיכלול שאלות מסוגים שונים.
- **שלב ג':** עיבוד - המשימה: מיון שאלות.
- **שלב ד':** יישום והתנסות, רפלקציה עצמית - המשימה: יצירת פעילות המבוססת על השאלות.

דוגמה ליחידה בנושא "שאלת שאלות" שהותאמה לאמנויות

חלק א

צפו בסרטון **"הצצה לחדר החזרות של הדיבוק בתאטרון גשר"**.

שימו לב- שהו קישור לאתר של תאטרון גשר. לחצו על צפייה בוידאו. מצ"ב צילום מסך

1. תארו את שאתם רואים בסרטון בכתב (לעצמכם). נסו לתאר בצורה נרחבת ומפורטת ככל שתוכלו.
2. מה אתם חושבים / מרגישים על מה שאתם רואים בסרטון?
3. אילו שאלות או תהיות מתעוררות בכם למראה הסרטון? נסחו מספר שאלות בכתב.

חלק ב

1. בחרו שאלה אחת מבין השאלות ששאלתם אודות הסרטון, אשר קשורה לתחום הדעת בו אתם עוסקים (השאלה יכולה להתקשר לסרטון גם בעקיפין).
תוכלו להיעזר במילות השאלה הבאות, או באחרות:

2. הוסיפו את השאלה שבחרתם למאגר, בלחיצה על "הוספת מונח חדש".
3. עיינו בשאלות שכתבו אחרים והגיבו **לשאלה אחת** שהעלו משתלמים אחרים- בחרו שאלה ששינתה/העמיקה/ הוסיפה/הרחיבה את נקודת המבט שלכם או את ההבנה שלכם את התמונה.

דוגמה ליחידה בנושא "שאלת שאלות" שהותאמה לתורה שבעל פה בחינוך הממלכתי דתי

חלק א

1. התבוננו בתמונה הבאה:

2. תארו את שאתם רואים בתמונה בכתב (לעצמכם). נסו לתאר בצורה נרחבת ומפורטת ככל שתוכלו.
3. מה אתם חושבים על מה שאתם רואים בתמונה?
4. אלו שאלות הלכתיות או שאלות מתחום התורה שבעל-פה מתעוררות בכם בעקבות הצפייה בתמונה? נסחו מספר שאלות בכתב.

חלק ב

1. בחרו **שאלה אחת** מבין השאלות ששאלתם אודות התמונה (השאלה יכולה להתקשר לתמונה גם בעקיפין). תוכלו להיעזר במילות השאלה הבאות, או באחרות:

2. הוסיפו את השאלה שבחרתם למאגר, בלחיצה על "הוספת מונח חדש".
3. עיינו בשאלות שכתבו אחרים והגיבו **לשאלה אחת** שהעלו משתלמים אחרים- בחרו שאלה ששינתה/העמיקה/הוסיפה/הרחיבה את נקודת המבט שלכם או את ההבנה שלכם את התמונה.

ו. קורסים במודל "איחוד מול ייחוד" שהתקיימו בשנים תשע"ד ותשע"ה ומבט לעתיד

בשנת תשע"ד- פותחו על פי מודל "איחוד מול ייחוד" 14 קורסים **בלמידה בדרך החקר** ב-20 תחומי דעת (חלק מהקורסים פותחו לאגף אמנויות הכולל מספר תחומי דעת). השתתפו בהם כ-500 מורים.

בשנת תשע"ה נפתחו קורסים בשלושה נושאים: **למידה בדרך החקר** ב-24 תחומי דעת, **למידה באמצעות פרויקטים** ב-17 תחומי דעת ו**כתיבת ערכים בוויקיפדיה** ב-7 תחומי דעת.

אלפי מורים משתתפים בכל הקורסים.

ממשובים שנערכו בקרב המשתתפים מתקבלת תמונה של שביעות רצון גבוהה. בעתיד צפויה התרחבות של פיתוח קורסים במודל "איחוד מול ייחוד" בשלל דרכי הוראה למידה הערכה בכל תחומי הדעת.

נספחים לפורק 2

נספח 1 -

מידע רלוונטי מתוך חוזר מנכ"ל

מידע רלוונטי מתוך חוזר מנכ"ל תשע"ד/ד/7(ב),
אדר ב' התשע"ד - מרס 4102

- ♦ מתוך סעיף 1.2.3: "...ההשכלה הכללית מתחומי החברה והרוח, התרבות והמורשת, המדעים והטכנולוגיה, השפות והאמנויות - תחומים החוצים את כל התרבויות והחושפים את המשתתפים לעולם רחב של רגשות ויצירה - תהיה חלק חשוב בחינוך התלמיד. בתי הספר יפתחו דרכי הוראה והערכה המכוונות למגוון כישורים ונטיות, ויחשפו את תלמידיהם למקצועות להשכלה כללית מתחומי דעת מגוונים..."
- ♦ מתוך סעיף 3.2.3 א': "...תעודת הבגרות הבסיסית תכלול הערכות בתחומים האלה: ... (מדעים, חנ"ג ו-) ההשכלה כללית - חובות למידה נוספות שאין עליהן חובת היבחנות בבחינות חיצוניות והמוערכות בהערכה פנימית בלבד.
- ♦ מתוך סעיף 3.2.3 ג': כדי שבוגר יהיה זכאי לתעודת בגרות יהיה עליו לענות על כל הדרישות המצטברות האלה: .. לעמוד בדרישות הסף להשכלה כללית.
- ♦ מתוך סעיף 3.2.6: בנוסף לתנאי ההיבחנות החיצוניות, לצורך הזכאות לתעודת הבגרות קיימת חובת למידה והערכה במסגרת בית הספר לפי הפירוט הזה: (ב) יש ללמוד שני מקצועות להשכלה כללית בנוסף לחובת הלמידה מאשכול המדעים מתוך אשכול החברה והרוח, אשכול המורשת והתרבות, אשכול האמנויות, אשכול המדעים והטכנולוגיה או אשכול השפות. שני המקצועות יוכלו להיות מאותו אשכול או מאשכולות שונים. היקף הלימודים בכל אחד מהם לא יפחת מ-30 שעות לימוד שנתיות סך הכול, והם יצוינו בתעודה כ"השכלה כללית מאשכול (שם האשכול). בתי ספר שיבחרו ללמד יחידה ראשונה מתוך המקצועות המורחבים בכיתה י' - תוכל יחידה זו להיחשב כמקצוע להשכלה כללית, אם התלמידים לא ימשיכו את לימודיהם במקצוע."

נספח 2 -

מבנה המודל המצומצם לכתיבת

תכנית לימודים

(מתוך: מסמך מודלים לכתיבת תכניות לימודים, פורום מחנוי ת"ל, אגף א לכיתוח פדגוגי)

מרכיבי התכנית	תיאור
א. מבוא/רציונל	שיקולים ונימוקים לכתיבת תכנית חדשה תוך התייחסות לדמות הבוגר הרצויה, ליעדי המשרד העדכניים ולרכיבים מרכזיים של הלמידה המשמעותית הגדרת יעדי התכנית, חובה ובחירה, הרחבה והעמקה מאפיינים של האוכלוסייה/מגזר ושכבות הגיל להן מיועדת תכנית זו הגדרת מבנה התכנית ומרכיביה- רצוי לארגן את התכנים במבנים שונים על פי מטרות הלמידה; אשכולות נושאים; זיקות ויחסי גומלין; יסודות מארגנים המאפשרים חיזוק והעמקה של תחום מסוים במיומנויות יסוד, בתהליכים, בערכים ועוד.
1. מטרות- על	מטרות-העל נגזרות מהרציונל ומציינות את היעדים בתחום הדעת, בזיקה לדמות הבוגר הרצוי וליעדי המשרד. עד 5 מטרות.
2. העקרונות הפדגוגיים של התכנית	יוצגו הנחות היסוד הפדגוגיות והעקרונות המרכזיים שעל פיהם תכתב התכנית בהתאם לעקרונות פדגוגיים של תחום הדעת כגון: ספירליות; ליניאריות; מודולריות; רצף (כרונולוגי/נושאי) ליניארי וכן בהתאם ליעדים שהמשרד מוביל: היבטים של פדגוגיה מתקשבת מותאמות למיומנויות של העידן הנוכחי. רלבנטיות- לזמן ללמוד עיסוק בסוגיות אקטואליות ובדילמות בעלות ערך לחברה ולפרט. התאמה למגזרים שונים / לקהלי יעד ולאוכלוסיות לומדים שונות. בחירה- מתן אפשרות למורה וללומד לגבי בחירת נושאי הלימוד ודרכי ההוראה למידה והערכה, תוך התייחסות לעקרונות התכנית כגון למידה בדרך חקר, למידה מבוססת חשיבה, למידה שיתופית ועוד. עקרונות להערכה- תהליך ההערכה יהיה מעצב, דינמי, גמיש ומתמשך, משתף ומערב את הלומד, מספק הזדמנויות למידה משמעותיות ומאפשר שיח בין המורה ללומד לגבי הישגים שלו ומאפשר הערכת הישגים של יחידים ושל קבוצות. למידה חווייתית-התנסותית. סדר קדימויות: נושאי ליבה, נושאי הרחבה, העמקה והעשרה המאפשרים למורה וללומד בחירה לפי עניין אישי, יכולות וכישורים אישיים. סביבה לימודית עשירה בחומרי למידה הנותנים מענה לסגנונות למידה שונים ומאפשרים למידה משמעותית, פעלתנית, התנסותית וחוייתית.

מרכיבי התכנית	תיאור
ב. ארגון התכנים והנושאים 1. מטרות כלליות להוראת הנושאים	➤ המטרות הכלליות נגזרות ממטרת-העל ומתייחסות להיבטים השונים: ידע והבנה בתחום התוכן, יכולות, ערכים, תפיסות עולם, מיומנויות ואסטרטגיות חשיבה ➤ פירוט המטרות הכלליות: ➤ מטרות ההכרה וההבנה של תחום דעת (מה אנו רוצים שהתלמידים ידעו ויבינו בתחום הדעת). ➤ מטרות המתייחסות למיומנויות למידה וחשיבה. ➤ מטרות המתייחסות לכישורים חברתיים, מטרות המתייחסות לערכים וכדומה.
2. מפרט התכנים והקצאת השעות	חלק זה יכלול: הצגה של מבנה התכנית פרקי (נושאי) חובה ובחירה ואת הקצאת השעות. מומלץ לצרף תרשים זרימה במסמך מתוקשב חלק זה יהיה אינטראקטיבי. ➤ מפרט התכנים לפי נושאים, לכל נושא יוצג מפרט התכנים הייחודי לו ויכלול: ➤ מושגים ורעיונות מרכזיים. ➤ סודות מארגנים של הפרקים והנושאים (ארגון החומר סביב יסוד/רעיון המשמש לו מרכז, מוקד או ציר) ועקרונות הבחירה בנושאים לבחירה.

נספח 3 - מתווה לתכנית לימודים בין-תחומית ללמידה משמעותית

(פורום מחנוני ת"ל, אגף א לפיתוח פדגוגי)

מבוא

מסמך זה מהווה מתווה לפיתוח תכנית לימודים בין תחומית בהתאם לתכנית הלאומית ללמידה משמעותית. המתווה כולל רציונל, יסודות מארגנים, כלים למורים לדרכי הוראה-למידה ודרכי הערכה מגוונת, וכן דוגמה יישומית להערכה של למידה משמעותית.

רציונל

תכנית בין-תחומית יוצרת הקשרים בין תחומי דעת ותחומי מיומנויות שונים, ובכך תורמת ללמידה מעמיקה, מגוונת, מרחיבת אופקים ומשמעותית ללומדים.

למידה משמעותית היא למידה היוצרת מגע בין ה"חומר" הנלמד לעולמו הפנימי של התלמיד.

למידה כזו יכולה לעורר אצל הלומדים חוויה רגשית: התפעלות, תחושת עניין ותובנות.

למידה משמעותית מעודדת סקרנות וביטוי של האני האישי, היא מביאה ללמידה פעילה, ללמידה שהיא רלוונטית לחייהם של התלמידים, למעורבות, לתחושת גילוי, ליצירתיות, לאחריות ולחשיבה ביקורתית.

המתווה המוצע כאן שם את התלמידים במרכז ומבטא גישה הוליסטית: ראיית הילד כשלם מבחינה פיזית, קוגניטיבית, רגשית, חברתית וערכית. הן משלבות בין רכישת ידע בתחומי דעת שונים לבין בירור תפיסות, עמדות, רגשות וערכים של סובלנות וכבוד הדדי.

הוא נותן ביטוי לתחומי ידע ולמיומנויות המאה ה-21, ותורמתו בין היתר להרחבת אופקיהם של התלמידים ולהעלאת רמת ההתפתחות הפוטנציאלית שלהם.

הוא מאפשר לכל השותפים במערכת החינוך לחוש שיש להם מרחב אוטונומי, מקום לביטוי עצמי ויכולת לבחור תוכני לימוד מגוונים, רלוונטיים ומשמעותיים.

יסודות מארגנים

- רלוונטיות - התכנית מותאמת לעולמם של הלומדים ולסוגיות המעסיקות אותם.
- מעורבות - הלומדים פעילים מתוך סקרנות ומוטיבציה, מגלים מעורבות ויכולים ליישם את הנלמד בחיי היום יום שלהם.
- ערכים - התכנית מחוברת לעולם התרבותי הערכי המוסרי של הלומדים.
- פיתוח חשיבה - התכנית מטפחת מיומנויות חשיבה מסדר גבוה ומאפשרת התייחסות רבת ממדים מזוויות ראייה שונות לתחומי הדעת השונים.
- אוטונומיה - פיתוח איכויות אישיות של לומד עצמאי העושה בחירות, יוזם ומאמין ביכולותיו.
- הכרה בשונות - התכנית נותנת מענה להטרוגניות של התלמידים מבחינת תחומי עניין, סגנונות חשיבה, סגנונות למידה והתפתחות רגשית.
- ריבוי אינטליגנציות - שילוב בין תחומי ידע שונים נותן מקום לקולות שונים, ולביטויים של פרטים כולל אלה של המורים ושל התלמידים.
- גיוון - שילוב מיומנויות ותחומי ידע שונים מגוון את תהליכי ההוראה הלמידה וההערכה ומזמן הרחבת אופקים ומיצוי הפוטנציאל האישי.

הצעות לדרכי הוראה-למידה של התכנית:

- ◆ למידה חווייתית דרך משחק
- ◆ למידה פעילה דרך התנסות ותרגול
- ◆ למידה דרך גילוי וחקר
- ◆ שימוש בכלים מתקשבים
- ◆ למידה חוץ כיתתית
- ◆ עבודה בקבוצות על פרויקטים משותפים
- ◆ לימוד בחברותא
- ◆ סדנאות יצירה

מגוון דרכי הערכה:

ההערכה היא רב כיוונית ומתייחסת לתפקוד התלמידים בתחומים של הישגים, רגש, חיברות וערכים.

ההערכה מורכבת מהערכה מעצבת (תהליכית) ומהערכה מסכמת:

הערכה מעצבת: קביעת תחנות מסוימות במהלך השנה שבהן הלומד או קבוצת הלומדים יידרשו להציג תוצרי ביניים לקראת התוצר הסופי בסוף השנה. הערכה זו תסייע למורים ולתלמידים להעריך התקדמות, לבצע רפלקציה וביקורת ולהגדיר משימות ויעדים נוספים תוך כדי למידה כדי להגיע לתוצר המוגמר.

הערכה מסכמת: הצגת התוצר הסופי מלווה בהנמקות ותיעוד התהליך שהתלמידים עברו מבחינת התובנות והרגש.

ההערכה סובבת סביב כמה צירים מרכזיים:

- ♦ הערכה עצמית של התלמיד (רפלקציה)
- ♦ הערכת עמיתים (החברים לכיתה)
- ♦ הערכת המורה את התלמיד (ללא מתן ציון מספרי)
- ♦ הערכת התלמיד את המורה

הצעות לכלי הערכה

- דיאלוג
- מטלות ביצוע אותנטיות ורלוונטיות
- פרזנטציות
- עבודות חקר
- שאלונים (לאורך השנה) הבודקים הישגים בתחום הרגש (מודעות, הפנמה והזדהות)
- תלקיט (פורטפוליו)

כלי הערכה אלה עתידיים לספק חוויה של הנאה והצלחה, בכך שהם מעודדים מוטיבציה, אחריות ועצמאות ותורמים להרחבת עולם הידע וללמידה משמעותית ועמוקה.

למידה משמעותית בתחומי הדעת מהלכה למעשה

שבט תשע"ה | פברואר 2015